

XVI. YÜZYIL SONLARINDA ÇILDİR EYÂLETİ POSOF SANCAĞI'NIN
KUZAY NAHİYESİ¹

KUZAY (SHADOW) REGION OF POSOF DISTRICT IN CHILDIR
PROVINCE IN THE LATE 16TH CENTURY

РАЙОН КУЗАЙ (ТЕНИСТОЕ МЕСТО) В САНДЖАКЕ ПОЦХОВ В
ПРОВИНЦИИ ЧИЛДИР В КОНЦЕ XVI ВЕКА

Iasha BEKADZE*

ÖZET

Makalemizde, 1595 tarihli “Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistan” adlı tahrir defterine göre Çıldır Eyâleti Posof Sancağı Kuzay Nahiyesi'nin sosyal ve ekonomik yapısı ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Buna göre Posof Sancağı Kuzay Nahiyesi'nde 3 Rabat Kale, 27 köy, 2 çiftlik yer almaktadır. Nahiyede toplam 363 hane bulunmaktadır.

Çalışmada, incelenen konulardan bir diğeri de Kuzay Nahiyesi'nde uygulanan vergi sistemi ve alınan vergi miktarlarıdır. Kuzay Nahiyesi'nde ağırlıklı olarak buğday, arpa üretimi yapılmakta olup koyunculuk, domuzculuk ve arıcılık da gelişmişti. Nahiyede küçük sanayi tesisi olarak bezirhane ve su değirmenler faaliyet göstermektedir.

Çalışmamızın sonunda Posof Sancağı Kuzay Nahiyesi'nin arap harfleriyle yazılmış Eski Türkçe (Osmanlıca) metninin günümüz Türkçesinde transkripti verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çıldır Eyâleti, Posof Sancağı, Kuzay Nahiyesi, Rabat Kale, Değirmen, Bezirhane

ABSTRACT

In our article, we handled and evaluated the subjects of social and economic structure of Kuzay Region of Posof District (Sanjack) in Çıldır Province according to cadastral recording book named "Survey Register of Georgia Province" ("Defter-i Mufassal Vilayet-i Gürcistan"). Accordingly, there were 3 Rabat Castles, 27 villages, 2 farmsteads. There were a total of 363 residences.

In the study, another subject is the adopted tax system and amount of taxes that were collected in Kuzay Region. In Kuzay Region, there were mainly barley and wheat production, and also sheep and pig breeding and beekeeping were developed. Linseed production factory and water mills operated as small industrial facilities in the region.

At the end of our study, texts in modern Turkish transcript translated from Old Turkish (Ottoman) and written in Arabic alphabet of Kuzay region in Posof District have been presented.

Key Words: Childir Province, Posof District (Sanjak), Shadowy (Kuzay) Region, Rabat Castle, Water Mills, Creamery

¹. DOI : 10.17498/kdeniz.203

* Dil, Edebiyat ve Tarih Öğretmeni, dryasar5@hotmail.com

АННОСТАЦИЯ

В статье рассмотрены и оценены социально и экономического структура района Кузай (Тенистое место) Поцховского Санджака в Чилдирской провинции согласно «Пространному реестру Гюрджистанского вилаета», датированного 1595 г. Соответственно этому в районе Кузай Поцховского санджака имеются 3 крепость Рабат, 27 село и 2 поместье. В нахие всего 363 семья.

В работе также были рассмотрены система налогообложения и количество взимаемые налоги, которые применялись в районе Кузай. В районе Кузай в основном посеялись пшеница и ячмень. Кроме того, были развиты овцеводство, свиноводство и пчеловодство. В районе действовали мелкие промышленные предприятия типа водяная мельница и маслобойня.

В конце нашей работе дано приложение транскрипция текста «Нахие-и Кузай Дер Лива-и Поцхов» с арабской графики старо турецкого (османского) языка на современный турецкий график.

Ключевые слово: Провинция Чилдир, Поцховский санджак, Нахие Кузай (Тенистое место), Крепость Рабат, Мельница, Маслобойня

GİRİŞ

Günümüzde Posof ilçesi Ardahan ilinin kuzey kısmında yer alıp sınırları **“Dogusu:** Gürcistan sınırı, Taslı tepe, sırtı takiben İnce dere, sırtı takiben Godiyan tepe, Gümüska yayla, Posof, Alköy, Cambeli, Kaleüstü tepe, Gürcistan sınırını takiben Topyolu sırtına kadar olan hat, **Kuzeyi:** Türkiye sınırı, **Batısı:** Türkiye sınırı, Büyükdag tepe, sırtı takiben Çaltepe, Pancarlı, Göde gd., Göze Dağı. **Güneyi:** Göze dağı, Dikenlidüz tepe, Karaçakrak tepe, Cinliyurt mvk, Göçyolu mvk, Kurtyuvası tepe, sırtı takiben Eskili yayla, Tozunun Kayası, Asıkzülali yayla, sırtı takiben Bosdere yayla, Bosdere, sırtı takiben Söğütlükaya yayla, Asmakonağı yayla, yolu takiben Ulgar tepe, Karakütük sırtı, sırtı takiben Yılanlıkaya, Süngülü yayla, Uzunyurt tepe, Sivri tepe, sırtı takiben 2884 rakımlı tepe, Topyolu sırtı takiben Türkiye sınırı içerisinde bulunan YHGS'nin toplam alanı 59.589,00 ha.dır. Alan içerisinde 49 köy ve bu köylerin yayla ve mahalleleri bulunmaktadır”(Yalınkılıç, 2009: 9). Gürcistan Cumhuriyeti ile 77 km.lik sınıra sahip olan bu ilçede Türkgözü köyünden Gürcistan'a ve oradan da tüm Kafkasya dünyasına açılan “Türkgözü Sınır Kapısı” bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti ile Gürcü Krallıkları arasında 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u almasından sonra başlayan ilişkiler 1461 yılında daha da yoğunlaştı. Çünkü bu yıl Trabzon alınmıştı ve Osmanlılar artık Gürcülerle komşu olmuştu (Svanidze, 1999: 72)..

III. Murad zamanında vukubulan 9 Ağustos 1578 yılında Çıldır düzünde Zurzna ve Sintsal köyleri arasında Osmanlı-Safevi savaş sonucunda (Lomsadze, 1999: 19) Posof ve çevresi Osmanlı hakimiyetine girmiş bulunuyor.

Çıldır zaferinden sonra Lala Mustafa Paşa, bölgede Osmanlı hakimiyetini daha da güçlendirmek için Osmanlı idari düzenlemelerini oluşturdu. 1 Temmuz 1579 tarihinde yeni kurulan Çıldır Beylerbeyliği'ne Müslüman olan ve Mustafa adını alan Menüçöhr'ü getirdi (Emecen, 1993: 300). İlk kuruluştta sancak sayısı 6 olan Ahıska [Çıldır] Eyâleti'nin sancak sayısı daha sonralar 14-21 arası değişmiştir (Turan, 1963: 222-223).

1595 yılında eyâletin tahriri yapıldı. Bu tahririn yapılmasında asıl amaç; XVI. yüzyılın sonlarında ve XVII. yüzyılın evvellerinde Çıldır Eyâleti'nden toplanılan vergilerin miktarı

ve çeşitleri, onların düzenli toplanması için gereken tedbirlerin alınmasıydı. Ayrıca yapılan tahrirde vergiye tabi şahısların isim ve baba adları gibi önemli bilgiler içermektedir. Reayanın başlıca meşguliyeti zirai ürünleri üretmek ve hayvancılıkla meşgul olmaktır. Burada her bir köyün ödediği vergi kalemleri ve miktarları gösterilmiştir.

Posof, Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra Çıldır Eyâleti'ne bağlı sancak haline geldi.

Posof Sancağı, “Güney” ve “Kuzay” olmakla iki nahiyeden teşkil olunmuştur. Güney Nahiyesi Posof'un Batı, Kuzay Nahiyesi ise Posof'un Doğu tarafında yer almaktadır. Posof'un 2. nahiyesi olan Kuzay Nahiyesi hakkında sosyal ve ekonomik bilgileri çalışmamızda sergilemeye çalıştık.

POSOF'UN ETIMOLOJISI

Ünlü seyyah Evliya Çelebi: “Postkhor Kalesi Ahıska Eyâleti'nde sancak beyi tahtıdır” demekle Posof'u “Postkhor” şeklinde tanımlamıştır (Evliya Çelebi, 1314: 325). “Postkhor” pehlevi kökenli olup iki kelimedden “post” "deri" (Celali, 2010: 167) ve “khor-khorden fiilinin kökü” "yemek" (Celali, 2010: 691) anlamlarını içermektedir. Bütünlükte “Postkhor” bileşik kelimesi “deri yemek” anlamına gelmektedir.

Kırzioğlu, "Poskhov" adının Ortaçağ başlarında Dağıstan'dan gelen Kıpçak oymağı “Posukh”lardan aldığını yazmaktadır (Kırzioğlu, 1998: 520).

ÜNLÜ GEZGİNLERİN GÖZÜYLE POSOF

Evliya Çelebi'nin Gözüyle Posof

1647 yılında Posofta bulunan ünlü Türk gezgini Evliya Çelebi Posof Kalesi hakkında şöyle yazıyordu: “Posthu Kalesi, Ahıçka eyaletinde sancakbeyi tahtıdır. Hassı ve zeamet ve tımarı yukarıda yazılıdır. Lala Paşa fethi, sene 985 (1577), 150 akçe kazadır. Alaybeyi ve çeribaşı vardır. Eski zamanda Şavşadistan anılırdı. İki tuğlu beylerbeyliği olmuştur ve Çıldır Kalesi'ne yedi saat yakındır” (Evliya Çelebi, 2006: 376, 377). Osmanlıca basımında: “Postkhor Kalesi Ahıska Eyaleti'nde sancakbeyi tahtıdır” şeklindedir (Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 1314: 325). Evliya Çelebi Posof'un 12 zeamet ve 68 tımarı olduğunu bildirmektedir. Hassının da 206.500 akçe olduğunu da yazmaktadır (Evliya Çelebi, 2006: 374-375).

Katip Çelebi'de Posof

Katip Çelebi Posof'un sancak olduğunu “Cihannüma”sında şu şekilde ifade etmektedir. “Çıldır cenklerde harap olduğundan Ahıska'ya ilhak olunup bağımsız bir eyalet haline getirilmiştir. Hududu: Doğusunda Kars, güneyinde Çıldır, batısında Gürcistan dağları ve kuzeyinde Tiflis yer alır. Sancakları: Acara, Ardanuc, Ardahan, Bezrek, Azadhan, Oltu'ya bağlı Küçüksöke, Petekrek (ocaklık), Penek, Postho, Tavesker, Çıldır, Hacrek, Hharts, Şavşad (ocaklık), Göle, Livane (ocaklık), Mahcil, Nısf-ı Livane (ocaklık) Memervan, Ahilkelek ve Teralet” (Katip Çelebi, 2013: 638).

Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi'nde Posof

1653 Tarihli Sofyalı Ali Çavuş Kanunnamesi'nde Çıldır Eyâleti hakkında verilen bilgiler içerisinde Posof'un sancak olması, “Eyalet-i Çıldır nam-ı diğer Ahıska on üç sancaktır. Üç sancağı yurdruk ve ocaklıktır. Ma'dası umera-yı Osmaniye tasarrufundadır. Sancakları şunlardır: Liva-i Oltu, Ardahan-ı Büzürk, Hartus, Erednevuc, Posuthu, Mahcil, Şavşad, Perterek” şeklinde kaydedilmiştir (Sertoğlu, 1992: 36).

Hezarfen Hüseyin Efendi'ye Göre Posof

Hezarfen Hüseyin Efendi Posof'u Çıldır Eyaleti'nin sancağı olarak bildirerek Posof'u "Posthov" şeklinde ifade etmesi şu kayıtlardan bilinmektedir: "Eyalet-i Çıldır on üç sancaktır. Defter kethüdası ve timar defterdarı yoktur. Dört sancağı dahi yurdluk ve ocaklık ve mülkiyet tariki ile tasarruf olunur. Oltu, Ardahan-i Büzürk, Ardanuç, Hacrek, Hartus, Posothov, Pertek, Taşır, Uru, Üstüha, Makelek/Ahilkelek, Hıtıla, Espin, Pinbek" (Hezarfen Hüseyin Efendi, 1998: 128-129).

XVI. YÜZYIL SONLARINDA POSOF SANCAĞI KUZAY NAHİYESİ

Posof Sancağı Kuzay Nahiyesi Onomastiği

XVI. yüzyıl ve XVII. yüzyılın başları için Mufassal Tahrir Defterleri, onomastik için birer hazine değerinde kaynaklardır (İnalçık, 1956: 226). Bu bağlamda Osmanlılar tarafından düzenlenen 1595 Tarihli "Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistan" tahrir defterinin düzenlenmesinde asıl amaç eyalette toplanan vergilerin çeşitleri, miktarları, eyaletin sosyal hayatı ve benzerleri hakkında bilgi vermek olsa da tahrir defteri onomastik için değerli bir hazinedir.

Tahrir defterinde onomastik birimlerin incelenmesi önemli alanlardandır. Onomastik yunanca "onomastikos" kelimesinden gelmektedir. Onoma ad, isim demektir. Onomastik özel isimlerin kökeni ve anlamları ile uğraşan dilbilim dalıdır (Türk Dil Kurumu [TDK], 1998: 1688).

Onomastik başlıca olarak antroponim (insan adları), toponim (yer adları) ve hidronim diye üç kısma ayrılır.

Antroponim Değerlendirme

Antroponimika onomastiğin en geniş alanı olup, lengüistik'te "İnsan Adları Hakkında Bilim" anlamına gelmektedir. Antroponimika insan adlarının türemesini, onların gelişmesini ve çağdaş durumunu öğrenmektedir. İnsanları çağırmak, onları birbirinden farklı kılmak için isimler ve değişik adlar meydana gelmiştir (Zelinskiy, 1889: 165; Ahundov, 1961: 576). Çağdaş antroponik sistem şöyledir: İsim, soyadı ve baba adı. XVI. yüzyıl defterlerini incelediğimiz zaman bu sistem ad ve baba adı olarak bilinmekteydi.

1595 Tarihli "Defter-i Mufassal Vilayet-i Gürcistan" tahrir defteri kayıtlarında Posof Sancağı Kuzay Nahiyesi'nde vergi mükellefi olan 363 hane reisi vardı. Bu isimleri onomastik bakımından incelediğimiz zaman şu hususlar görülmektedir;

1. Günümüze kadar gelip ve şu anda da kullanılan isimler²: Davita, Zuraba, Zakira, Revaza, Tevdor, Mahira, Şakira, Meraba, Turala, Simon, Sultana, Mamuka, Mirza, Murad (Cikia, 1947: 320-336).

2. Unutulmuş ve günümüzde kullanılmayan isimler: Leşkere, Orosma, Redarma, Zaraspa, Masura, Marzende, Masasa, Yevane, Varzel, Mashona, Ağdgomel, Gaguna, Sumara, Harmela, Asita, Zatela, Rosap (Cikia, 1947: 320-336).

3. İki kelimenin birleşmesinden türeyen isimler: Atabek, Elyazar, Güzelbeg (Cikia, 1947: 320-336).

4. "Gül" sözcüğü ile düzelenler: Gülsedep, Varazgül, (Cikia, 1947: 320-321).

² Bu isimlerin bir kısmı Posof'ta değil, çağdaş Kafkasya dillerinde kullanılmaktadır.

5. Defterde şahıs isimleri ile yanı sıra baba adları da verilmiştir. Örnek: Leşkere veled-i Giorgi, Mahira veled-i Mazan, Masasa veled-i Rosap (Cikia, 1947: 320-322).

6. Defterde bazen baba adları kullanılmayıp "berade-i o", "torunu", "damadı" şeklinde kullanılmıştır: Papuna berader-i o, Basil berader-i o, Tevdor torunu, İlala torunu, Elia damad-i Anderyan (Cikia, 1947: 320, 322, 329).

7. Defterde yalnız ismi ile kaydedilen hane reisleri de vardır. Örnek: Manvel nam, Shirtla nam (Cikia, 1947: 320, 321).

8. Defterde bazen şahıs, ait olduğu millete göre isim ve baba adı olarak kaydolunmuştur. Örnek Berzena³ nam, Abyatar veled-i Rum (Cikia, 1947: 321, 328).

9. XVI. yüzyılda soyadları kullanılmamaktaydı. Genelde baba adı "veled (oğlu)" sözcüğü ile birlikte kullanılmaktaydı. Daha sonralar isme "-gil", "-lar (-ler)" ve "oğulları" eklemekle sülale bildiriliyordu: Örnek:

Al Köyü: Selehler, Maritler, Deşolar, Karamustiler, Odabaşlar, Çakırlar, Haytalar, Aslan Ustagil, Ustagil (Ricalgil), Mizamlar, Duraklar, Pehlülgil, Çırtıklar (Kâmil Hocagil), Lelvanlıgil, Ççapar Eyipgil, Nedlolar, Molla Alıgil, Bayraktargil, Keskin Ustagil, Medetgil, Molla oğulları, Şaşanlar, Kubuşlar, Kâmilgil, Reşit Hocagil, Dursungil, Mollagil (Şavşatlıgil) (Bayraktaroğlu, 1998: 70);

Aşıkzülali (Suskap) Köyü: Dadalar, Odabaşlar, Sinanoğulları, Yeğengil, Şekeregil, Memmedgil, Karavulgil, Karamanlar, Tadolar, Torungil, Hocagil, Kurdaşgl, Küçügegil, Kokoşgil, Haytagil, Kırımıgil, Mustiyagil, Gacezeler, Demircigil, İbolar, Çikolar, Karamuzakgil, Dedeler, Matogil, Nökereler, Donoburlar, Nalbantlar, Cadigil, Memişgil, Katkutlar, Çanakgil, Kurogil, Tüligil, Tozigil, Beşiregil (Bayraktaroğlu, 1998: 106);

Çamyazı (Ohtel) Köyü: Türen Ağagil, Pamaçgil, Şaban Ağagil, Taşçıgil, Ömer Ağagil, Bahriler, Yusuf Ağagil, Tilolar (Bayraktaroğlu, 1998: 154);

Süngüllü (Arile) Köyü: Roziler, Mahmutlar, Osmanlar, Pamaçlılar, Abdalgil, Hançarlar, Alibabalar, Akifler, Ömergil, Hocagil, Molla Alıgil, Molla Güligil, Racolar, Tırışlar, Süligil, Balcıgil, Koturgil, Ayvazgil, Çolaklar, Ağagil, Totoşgil, Pörizgil, Boz Osmangil, Kojotlar, Naşallar, Durakgil, Asıgil (Hacı İdrisler), Medetler, Kurkalar, Uzunabegler, Hacıgil, Musahangil, Kara Salahlar (Bayraktaroğlu, 1998: 289);

10. XVI. yüzyılda genelde soyadı yerine baba ismine "veled" (oğlu) kelimesi eklenip kullanılsa da soyadının formalışığı görülmektedir (Bekadze, 2013A, 887). Buna örnek olarak nahiyenin Çaral-i Ülya (Yukarı Çaral) köyü'ndeki "Şokaze (Şokadze), Mamisaze (Mamisadze)" soyadları gösterilebilir (Cikia, 1947: 327).

Çıldır, Nam-ı diğer Ahıska Eyaleti toponimlerinin Türk, Gürcü, Fars, Arap, İbrani, Rum-Yunan menşeli olduğu tespit edilmiştir (Bekadze, 2013B: 853-855).

Toponim Değerlendirme

Onomastik biliminin ikinci kolu olan toponimler onomastiğin en eski alanlarından olup yer isimlerinden bahseden bilim dalıdır. Yunanca topos (yer) ve onoma (ad) sözcüklerinden meydana gelmiştir. Posof Sancağı Kuzay Nahiyesi'nde 3 Rabat Kale, 27 köy, 13 mezra, 2 çiftlik, 14 çayır, ve 3 mahalle toponiminin olduğu defter kayıtlarından bilinmektedir (Cikia, 1947: 320-336). Kuzay Nahiyesi ile ilgili defter kayıtlarındaki toponimleri fiziki coğrafi özelliklerine göre şöyle gruplaştırabiliriz;

³ Berzena-gürcü dilinde "yunan" anlamına gelmektedir.

Oykonimler

Oykonim yunanca “oykos” (mesken), “onuma” (ad) olup toponimin bir çeşididir. Oykonim “şehir”, “kasaba”, “köy” tipli yerleşim birimlerini içine almaktadır (Podolskaya, 1988: 192). İlk ve orta çağlarda halkın yaşam tarzının bir parçası olan mezra, yayla, çiftlikleri de oykonim olarak değerlendirmek mümkündür.

Rabat- Kale Tipli Oykonim

Arapça Ribat kelimesinden türetilen Rabat “Güçlendirilmiş”, “Güçlendirilmiş Kale” anlamına gelmekte olup devletlerin kara ve deniz sınırlarındaki, önemli noktalarda bulunan sınır karakolu niteliğinde müstahkem yapılarıdır (Bekadze, 2014A: 4). Bu tabir sınırda düşman tecavüzüne maruz yerlerdeki karakol niteliğinde olan yapılar için de kullanılmaktadır (Pakalın, 1954: 37). VII-VIII yüzyıllarda sanat ve ticaret merkezleri halinde olan bu rabatlar IX-X. yüzyıllarda ekonomi ve politik merkezlerine dönüşmüşlerdir (Bekadze, 2014A: 4). Çıldır Eyâleti'nde 20'den fazla rabatın ismi geçmektedir. Bunlardan üçü; Cak, Çaral ve Odriya Posof Sancağı Kuzay nahiyesi sınırları içerisinde bulunmaktadır.

Cak, Çaral ve Odriya Rabat Kaleleri

Güney Nahiyesi'nin fiziki özelliğini oluşturan en önemli yapısı onun Cak rabat kalesidir. Cak eski bir yerleşim birimi olmakla 9 haneden ibarettir. 1595 tarihli “Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistan” tahrir defterinde Cak “Karye-i Rabat Kale-i Cağ Ma'a Mezraa- Bazmana Tabi-i m”, yani “ Cak Kaleli Rabat Köyü Bazmana mezrası adı geçene bağlı” olarak tanımlanmaktadır. Nahiyede bulunan ikinci rabat Çaral köyü rabatıdır. Çaral rabatı kalesi 4 hanelik nüfusa sahip olup yıllık vergisi 10 000 akçedir. Odriya nahiyenin üçüncü rabat kalesidir. Odriya rabatta 12 hane olup vergisi 20000 akçedir. İспенç, murahasiyye ve resm-i hınzır vergilerinden belli oluyor ki, bu rabat kalelerin nüfusu gayrimüslimden ibarettir.

Nahiye Tipli Oykonimler

Çalışmamızda “Kuzay” nahiye oykonimi bulunmaktadır. “Kuzay” nahiyesi Posof Sancağı'dan başka, Ahıska, Büyük Ardahan, Küçük Ardahan, Eleşgirt, Kars, Pasin, Erzincan ve Penbek sancaklarında da kullanılmaktadır. Bazı araştırmacılar “Kuzay”ı benzerlikten dolayı “Kuzey” şeklinde değerlendirmekteler. Bunu ise doğru bulmuyoruz. Zira Osmanlıda Kuzay'ın yön bildirme amacı kast edilseydi “Şimal” kelimesi kullanılırdı. Buradaki Kuzay gölge, güneş görmeyen taraf anlamındadır. Kaşgarlı Mahmud “Divanü-Lûgat-it-Türk” yapıtında “Kuzay” tabirinin kökü olan “kuz” kelimesinin “güneş görmeyen taraf” olarak açıklamıştır (Kaşgarlı Mahmud, 2006: 325-326). “Kuz” sözcüğünün “güneş almayan ya da az güneş alan”, “güneş görmeyen” şeklinde değerlendirenler (Püsküllüoğlu, 2012: 1295; Eyuboğlu: 2004: 454) araştırmacılar da vardır. Ünlü Gürcü akademisyeni Sergey Cikia “Kuzay” tabirini Gürcüce “წრილო-Çrdili” yani gölge şeklinde doğru olarak verdiğini görmekteyiz. Bu durumda Osmanlıda kullanılan Kuzay tabirinin yön bildiren tabir olmadığını ve “gölge” anlamını taşıdığını savunmaktayız. Zira “Kuzay”ın kökü eski Türkçede “gölge” anlamına geldiği bilinmektedir.

Karye (Köy) Tipli Oykonimler

Osmanlı malî gücünün temelini oluşturan köyler tahrir defterlerinde “karye” zikredilmektedir. Köylerin sınırları belli edilmiş olup çalışmaları tarım ve hayvancılık olan yerleşim birimleridir (İnalçık, 1987: XXVIII). Boş köylere “half”, yıkılmış ve reayasız köylere ise “half harab” kelimeleri kullanılmaktadır. Karye kasaba anlamında da

kullanılmakta olup büyüklük bildiren sıfatla yan yana kullanılmadığı takdirde büyük bir şehir manasını bildirmezdi (Haig, 1967: 372).

Kuzay Nahiyesi'ndeki köy toponimleri şunlardır: Cağısman, Zeda Cak (Yukarı Cak), Doma, Humatel, Sakire, Arkissihe, Husman, Kudra Ülya ve Süfla (Yukarı ve Aşağı Kudra), Çaral-i Ülya (Yukarı Çaral), Zzurzğap (Suskap), Ar,ila-i Ülya ve Süfla (Yukarı ve Aşağı Arila), Heva, Goracubar, Sahmiki, Gelaten, Guman, Skaltbila, Çvanet, Odria-i Süfla (Aşağı Odriya), Osike, Zuğula, Sinuban, Kungal (Cikia, 1947: 320-336).

Mezra Tipli Oykonomiler

Mezra Arapça “mezrea” kelimesinden türemiş olup ziraata tahsis edilmiş yer manasına gelmektedir (Pakalın, 1952: 529).

Kuzay Nahiyesi'nde ismi geçen ve karyeler (köyler) içerisinde kayıt altına alınan mezzarlar şunlardır: Esrakula, Renimsa, Hol?, Sarmula, Büyük Kemer ve Küçük Kemer, Velami, Bazmana, Am?ade, Erkal?al, Beralis, Sehra?er (Cikia, 1947: 320-336).

Ktematonimler

Ktematonim yunanca “ktematos” (eşya) ve “onuma” (ad) kelimelerinden oluşmuştur. Buraya cami, mescit, vakıflar, dükkan, değirmen, bezirhane vb dahildir (Bekadze, 2013B: 860). Kuzay Nahiyesi'nde değirmen tipli ktematonim kayıt altına alınmıştır. Bu ktematonimlerin özel adı olmasa da onların sahibinin ve bulunduğu köylerin adı ile adlandırabiliriz. Değirmen tipli Ktematonimler şunlardır: Cağısman Köyü Değirmeni, Duma Köyü Değirmeni, Ohtol Köyü Değirmeni, Samhula Köyü Değirmeni, Al Köyü Değirmeni, Hunamis Köyü Değirmeni, Cağ Rabatı Değirmeni, Sakire Köyü Değirmeni, Arkissihe Köyü Değirmeni, Husman Köyü Değirmeni, Yukarı Çaral Köyü Değirmeni, Çaral Rabatı Değirmeni, Zuzğap (Suskap) Köyü Değirmeni, Yukarı ve Aşağı Arila Köyü Değirmeni, Skaltbila Köyü Değirmeni, Aznaur Kanzel'in Değirmeni, Zenzaur, İlarionur, Vamhaur'un Değirmeni Astabelaur'un Değirmeni (Cikia, 1947: 320-336).

Oronimler

Oronim yunanca “oros” (dağ) anlamında olup sıradağları, vadileri, tepeleri, çayırları, tarlaları, bağları, bahçeleri vb içerir (Bekadze, 2013B: 860).

Çayır Oronimleri

Sansariya Çayırı, Huvarshale Çayırı, Amdersal Çayırı, Şaromade Çayırı, Zenzaur, İlaryonur ve Vamhaur'un Çayırı, Şaşarmada ve Zedoken Çayırı, Sabuzameri Çayırı, Aznaur Dolmaz, Koyar, Memrali ve Kakos'un Çayırı, Hunamis Çayırı, Astabelaur Çayırı, Saserveli Çayırı (Cikia, 1947: 320-336).

Tarla Oronimleri

Aznaur Kanzel'in Zemini, İlia ve Sam'ın Zemini, Gorzamala Zzemini, Zenzaur, İlarionur ve Vamhaur'un Zemini, Aznaur Dolmaz, Koyar, Memrali ve Kakos'un Zemini, Astabelaur'un Zemini (Cikia, 1947: 320-336).

Bağ, Bahçe ve Yayla Oronimleri

Astabelur'un Bağı, Astabelaur'un Bahçesi, Huma ve Kerda Mahallesi'nin Yaylası (Cikia, 1947: 322-323, 331).

Urbanonimler

Urbanonim yunanca “urbanus” (şehir) ve “onuma” (ad) kelimelerinden oluşmuş mahalleleri, sokakları, meydanları vb içermektedir (Bekadze, 2013B: 862). Osmanlıda

mahalle, bir birini tanıyan, bir birilerininin davranışlarından sorumlu ve sosyal dayanışma içinde olan kişilerin oluşturduğu toplu yaşam yeridir” (Ergenç, 1984: 69).

Zeda Kudura ve Şedapala Mahallesi, Suhretuban Mahallesi, Şuauban Mahallesi (Cikia, 1947: 327, 329).

Fitonimler

Fitonimler onomastik birimlerden olup her türlü ağaç ve bitki adlarını içermektedir. 1595 Tarihli tahrir defteri’ndeki hınta (buğday), şa’ir (arpa), çavdar ve erzen (darı) birer fitonimlerdir (Bekadze, 2013B: 862).

Hidronim Değerlendirme

Hidronim doğada mevcut olan ve insanlar tarafından düzenlenen okyanus, nehir, göl, deniz, körfez, boğaz, kana, baraj, çağlayan gibi su kaynaklarını bildirir (Yatsenko, 1999). Hidronimler ile Hidrotoponomika ilmi meşgul oluyor.

Kuzay nahiyesi’nde 22 su değirmeni vardır. Bu değirmenlerin hangi sularla dönmesi hakkında defter kayıtlarında her hangi bir bilgi bulunmamaktadır (Cikia, 1947: 320-336).

XVI. YÜZYILDA POSOF SANCAĞI GÜNEY NAHİYESİ’NİN NÜFUSU

Kuzay Nahiyesi’ndeki Rabat Kalelerin Nüfusu

Vergi ve asker amacıyla yapılan tahrirler, demografik bakımdan da önemli kaynak durumundadır (Barkan, 1941: 26). 1595 yılı tahrir defteri çok titizlikle hazırlansa da tam nüfus hakkında her hangi bir kayda rastlanmamıştır. Ama vergi ödeyecek yaşa gelen şehirli, köylü, evli, bekar, dul, göçebe her aile reisi adı ve babasının adı ile yazılmış ve “hane” olarak kabul edilmektedir. Hane deyimi Osmanlılarda nüfus ve vergi birimidir. Vergi için düzenlenen bu hane deyiminin kaç kişilik aile olduğu tartışma konusudur (Göyünç, 1997: 552).

Nüfus hesaplanmasında araştırmacılar genel olarak Ömer Lütfü Barkan’ın kabul ettiği “5 kat sayısı” ile çarparak toplam nüfusu bulmaktalar (Dalgacı, 2008: 27). Bazı araştırmacılar da bu sayıyı az bulup onu 7 olarak kabul etmekte (Göyünç, 1979: 332). Ama biz Çıldır Eyaleti için her hanedeki birey sayısının 7 kişi olmasını da az bulmaktayız. Zira Çıldır Eyaleti sakinlerinin aile büyüklüğü 5-8 çocuk arasındadır. Bu na göre Çıldır Eyaleti için her hanenin 8 kişiden ibaret olduğunu düşünmekteyiz. Bu durumda nüfus = hane x 8 şeklinde olur.

Kuzay Nahiyesi’nde Cak Rabat Kalesinde 9 hane, Çaral Rabat Kalesinde 4 hane ve Odriya Rabat Kalesinde 12 hane olup toplam 25 hanedir. Resm-i ispenç ve resm-i hınzır vergi ödemelerinden şu görülüyor ki, nüfusun çoğu gayrimüslimdir. 25 haneyi 8 katsayı ile çarptığımızda yaklaşık nüfusun 200 kişi olduğu görülmektedir. Bu sayı rakam rabat kalelerin nüfus hesaplanmasında eksik sayılmaktadır. Çünkü tahrir defterlerinde rabat kalelerdeki asker ve idari yöneticiler kayıta alınmamaktadır. Bu yüzden rabat kale nüfusu genelde tahrir defterlerindeki kadar fazladır. Kesin sayısı şehir nüfusu için nüfusun % 15’i kadar bir sayı eklenmektedir (Emecen, 1989: 57). Biz bunu Rabat kalelere de ait etmeyi doğru bulmaktayız. Sayısı bilinmeyen zümreleri % 15 (30 kişi) eklediğimiz zaman Kuzay Nahiyesi’ndeki Rabat Kalelerin nüfusu 230 kişiden ibarettir.

Kırsal Nüfus

XVI. yüzyılda tüm Osmanlı nahiyelerinde olduğu gibi Posof Sancağı Güney Nahiyesi’nde de sosyo-ekonomik hayatın ağırlık merkezini karyeler (köyler) teşkil etmekteydi. Köyler ekonominin tek vericisiydi (Akdağ, 1979: 50).

Kırsal nüfus köy, mezra ve mahalledeki hane reislerinin sayını 8 katsayı ile çarparak bulunabilir. Tahrir defterinde Güney Nahiyesi'nde Rabat Kale'nin hane sayısını nahiyenin toplam hane sayısından düşersek köylerdeki toplam hane sayısı $363-25= 338$ haneden oluşmaktadır. Bu rakam 8 katsayısı ile çarpıldığında ise kırsal nüfus bulunmuş olur. Yani $338 \times 8 = 2704$ kişi.

Kuzay Nahiyesi nüfusu nahiyede bulunan coğrafi birimlerin tümünden ibarettir. Şöyle ki;

Nahiye merkezi Rabat Kalelerin nüfusu	: 230 kişi.
Kırsal Nüfus	: 2.704 kişi.
Kuzay Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu	: 2.934 kişi.

Yerleştirme

Kuzay Nahiyesi 1595 yılında Çıldır, nam-ı diğer Ahıska Eyaleti Posof Sancağı'na bağlı olup nüfusu hakkında tam bilgi verilmemekte ve yalnız hane reislerinin isimleri ve baba adları yazılmaktadır. 21.433 akçe ödeyen reayasız 4 köy ve 1.500 akçe ödeyen 2 çiftlik vergi ödeyen nüfusunun neden olmadığı hakkında elimizde tam bilgi bulunmamaktadır. Diğer 3 Rabat Kale ve 24 köyde ise 363 hane bulunmaktaydı. Posof Sancağı Kuzay Nahiyesi'nin tahririne "Karye-i Çağısman Ma'a Mezraa-i Esrakula Tâbi'- M" ile başlanmış olup "Karye-i Kunğal Tabi-i Kuzay" köyü ile bitmiştir. Kuzay Nahiyesi tahririnin incelediğimizde görüyoruz ki, burada hane reislerinin isim ve baba adları, onların ödedikleri ispenç, murahasiye, bad-i heva, tarım ürünlerinin miktarları ve onların tahrir kıymetleri, hayvancılık, bostancılık ve diğer ticari faaliyetlerden alınan vergilerin haricinde her hangi bir nüfus kaydı bulunmamaktadır.

POSOF SANCAĞI KUZAY NAHİYESİ'NİN COĞRAFİ TAKSİMATI VE KÖYLERİN TOPLAM VERGİ MİKTARI

Konumuza "Defter-i Mufassal Vilayet-i Gürcistan" Tahrir Defteri'nin 17-18 sayfalarında Posof Sancağı Kuzay Nahiyesi köylerinin toplam vergi miktarlarını bildirmekle başlamak istiyorum. Buna göre 1595 yılında nahiyede 32 vergi ünitesi olup toplam vergi miktarı 277 900 akçe olmuştur (Cikia, 1947). 30000 akçe vergisi ile Surskap köyünü, 25 000 akçe vergisiyle Samhula takip etmektedir. En az vergisi olan yer ise 500 akçesiyle Yukarı ve Aşağı Odria köyü yakınlığında yerleşen çiftliktir (Cikia, 1947, Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Posof Sancağı Kuzay Nahiyesi'nin Köylerine Göre Vergi Miktarı (Cikia, 1947: 17-18)

No	Karyeler	Hasıl	No	Karyeler	Hasıl
1	Karye-i Çağısman	6.000	17	Karye-i Arila-i Ülya ve Süfla	20.000
2	Karye-i Zeda Cak	2.000	18	Karye- Heva	4.000
3	Karye-i Doma	11.5000	19	Karye-i Goracubar	500
4	Karye-i Cumatel	6.000	20	Karye-i Sahniki	2.000
5	Karye-i Ohtola	8.000	21	Karye-i Gelaten	4.100
6	Karye-i Samhula	25.000	22	Karye-i Guman	2.000

7	Karye-i Al	15.000	23	Çiftlik ... der Karye-i Odria-i Süfla ve Ülya	500
8	Karye-i Humamisi	14.500	24	Çiftlik Bağ ve Bahçe-i Veli Der Karye-i ...	1.000
9	Karye-i Rabat-i Cak	2.000	25	Karye-i Skaltbila	16.000
10	Karye-i Sakire	10.000	26	Karye-i Rabat-i Odria	20.000
11	Karye-i Arkissihe	12.000	27	Karye-i Çvanet	11.000
12	Karye-i Husman	3.000	28	Karye-i Odria-i Süfla	14.000
13	Karye-i Kudra-i Ülya ve Süfla	1.300	29	Karye-i Osike	9.000
14	Karye-i Çaral-i Ülya	8.000	30	Karye-i Zuğula	3.500
15	Karye-i Rabat-i Çaral	10.000	31	Karye-i Sinuban	2.000
16	Karye-i Zuzğab	30.000	32	Karye-i Kunğal	4.000

XVI. Yüzyılda Osmanlı idaresine geçen Posof Sancağı'nın Kuzay Nahiyesi'nde 32 vergi ünitesi bulunmaktadır. Bunlar; 3 rabat kale, 21 tam tahrir dökümü olan, 4 reayasız, bir 2 hanelik vergi dökümü olmayan köy, 2 çiftlik yer almaktadır. Nahiyede 363 hane bulunmakta ve nüfusun çoğu köylerde yaşamaktaydı. Defter'de 3 rabat kalenin, 21 köyün tam tahrir dökümü verilmiştir. Oske köyünün ise yalnız 2 hane reisinin isim, baba adları ve vergi miktarı hakkında bilgi verilmiştir. Diğer 4 köyün ise ancak vergi miktarı gösterilerek reayasız olduğu yazılmıştır. Nüfus çoğunluğu köylerde yaşayan ve toplam 363 hane olan Kuzay Nahiyesi'nin yıllık vergi miktarı 277900 akçe idi. Nahiyede hububat yetiştirilmekte olup meyve ve bağcılık da vardı. Nahiyede hayvancılık ve arıcılık bölge halkının önem verdiği alanlardan idi. Ayrıca, Kuzay Nahiyesi'nde küçük işletmelere de çok büyük önem verilmekte idi. Bu nahiyede 22 değirmen ve 1 bezirhane vardı.

Çalışmamızın önemi Osmanlı coğrafyası sınırları içerisinde olan Posof Sancağı Kuzay Nahiyesi'nin sosyal-ekonomik durumunu "**Defter-i Mufassal Vilayeti Gürcistan**" Tahrir Defteri ışığında vermek olmuştur. Bu bilgilerin daha sonraki yıllarda ekonomik bakımdan nasıl değiştiğini belirlemekte önemi olacaktır. Buna göre de Kuzay Nahiyesi'nin tüm vergi kalemleri ve miktarları şu tabloda belirtilmiştir (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Kuzay Nahiyesi'nin Tahriri Yapılmış Köylerinin Vergi Çeşitlerine Göre Toplam Hasılatı

No	Vergi Kalemleri	Kile	Kıymet	No	Vergi Kalemleri	Kıymet
1	İспенç, 363 nefer		9075	12	Resm-i yaylak	2006
2	Hınta	11370	113700	13	Resm-i yatak	158
3	Şair	11515	92120	14	Resm-i yonca ve giyah	4680
4	Çavdar	130	1040	15	Resm-i kevvare	2505
5	Erzen	525	4200	16	Bad-i hava ve resm-i arus	5935
6	Zeğrek	25	200	17	Resm-i tapu ve deştbanî	4907
7	Şıra, men	175	1400	18	Resm-i murahhasiye	648
8	Resm-i meyve		3930	19	Resm-i Asiyab (22 bab)	720

9	Resm-i bostan		3454		Asiyab, 1 bab	Harap
10	Adet-i ağnam		3986	20	Resm-i bezirhane, 1 bab	60
11	Resm-i hınzır		3016		Toplam	257 740

KUZAY NAHİYESİ'NDE ÜRETİMİ YAPILAN TARIM ÜRÜNLERİ VE ONLARDAN ALINAN VERGİLER

XVI. yüzyıl sonlarında Osmanlı İmparatorluğunun her yerinde olduğu gibi Çıldır Eyâleti Kuzay Nahiyesi'nde de ekonominin temeli tarım ve hayvancılığa dayanmakta idi. Yalnız şunu söyleyebiliriz ki, Kuzay Nahiyesi'nden vergi olarak toplanan 257740 akçenin 220767 akçesi tarım ürünlerinden ve hayvancılıktan alınan vergiler teşkil etmekte idi. Bu da Kuzay Nahiyesi'nde tahrir dökümü yapılmış köylerden toplanan tüm verginin % 86 bulmakta idi. 1595 yılında tarım ürünlerinden olan hinta /buğday/, şair /arpa /, çavdar ve erzen'in vergi tahrir dökümü verilmiştir. Onları ayrı ayrılıkta inceleyelim.

Şair

Kuzay Nahiyesi'nde arpa, ekimi yapılan tarım ürünlerinin ön sırasında bulunmaktadır. Bu bitki çok dayanıklı olup buğdayın ekilmediği yerlerde de ekilip ürün verebilir. Daha çok hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Defterde arpa “şair” olarak adlandırılmaktadır. Arpadan Kuzay nahiyesi'nden tahriri yapılan 24 coğrafi birimden toplanan vergi miktarı 11515 kiledir (Bkz.Tablo 3).

Tablo 3. Posof Livası Kuzay Nahiyesi'nin Tahriri Yapılan Köylerin Hububat Vergi Dökümü

No	Karyeler	Hinta		Şair		Çavdar		Erzen	
		kile	kıymeti	kile	kıymeti	kile	kıymeti	kile	kıymeti
1	Cağışman	250	2500	150	1200	25	200	25	200
2	Zeda Cak	50	500	50	400	5	40	3	24
3	Duma	500	5000	500	4000	25	200	-	-
4	Cumatel	250	2500	300	2400	10	80	-	-
5	Ohtola	300	3000	400	3200	10	80	-	-
6	Samhula	1500	15000	925	7400	15	120	-	-
7	Al	650	6500	750	600	10	80	5	40
8	Humamis	650	6500	700	5600	25	200	10	80
9	Rabat-i Cak	100	1000	40	320	5	40	2	16
10	Sakire	400	4000	500	4000	-	-	25	200
11	Arkissihe	500	5000	700	5600	-	-	10	80
12	Husman	100	1000	50	400	-	-	25	200
13	Kudra-i Ülya ve Sufla	20	200	50	400	-	-	5	40
14	Çaral-i Ülya	300	3000	400	3200	-	-	10	80
15	Rabat-i Çaral	400	4000	450	3600	-	-	25	200
16	Zuzğab	1500	15000	1250	10000	-	-	125	1000

17	Arila-i Ülya ve Süfla	900	9000	900	7200	-	-	50	400
18	Heva	150	1500	250	2000	-	-	-	-
19	Skaltbila	700	7000	800	6400	-	-	50	400
20	Rabat-i Odria	900	9000	1000	8000	-	-	50	400
21	Çvanet	450	4500	600	4800	-	-	25	200
22	Odria-i Süfla	650	6500	600	4800	-	-	25	200
23	Sinuban	50	500	50	400	-	-	5	40
24	Kunğal	100	1000	100	800	-	-	50	400
	Toplam	11370	113700	11515	92120	130	1040	525	420

Tahriri yapılmayan ve ancak hasılatı gösterilen diğer 6 köy ve 2 çiftlikte de arpa ekildiğini göz önünde bulundurursak bu rakam yükselmiş olur. Defterde her köyün hububat vergi miktarları “kile” olarak verildikten sonra onun ardından paralel olarak değeri “akçe” ile gösterilmiştir. Arpanın nahiyedeki toplam tahrir kıymetinin toplamı 92120 akçe olmuştur. Kilenin Gürcistan Kanunnamesinde miktarı gösterilmediğinden biz İstanbul kilesini baz almayı uygun buluyoruz. Zira o zamanlar İstanbul başkent idi ve çok yerde İstanbul kilesi ölçü olarak baz alınmakta idi. 1 kile 25.656 kg denk gelmekte idi (İnalçık, 2000). Bu durumda 24 köyden 11515 kile, yani 295428,840 kg arpa vergisi alınmakta idi. Bunun da Tahrir kıymeti 92120 akçedir. Buradan da görüldüğü gibi arpanın bir kilesinin kıymeti 8 akçedir. Gürcistan Kanunnamesi’ne gereğince 1/5 vergi alındığına göre üretim 57575 kile olmaktadır (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4. Kuzay Nahiyesi’nde Kişi Başına Düşen Üretim: Kile ve Kg. olarak

Ürünler	Toplam Üretim	Toplam Hane	Haneye göre, kile	Hanede 8 kişi başına, kile	Kg olarak
Hınta/buğday/	56850	363	156,61	19,58	502
Şair/arpa/	57575	363	158,61	19,83	509
Çavdar	650	363	1,79	0,22	5,74
Erzen	2625	363	7,23	0,90	23,2

Kilesi 8 akçe olan arpanın 1kg fiyatı 0,31 akçe olmaktadır (Bkz. Tablo 5).

Tablo 5. Kuzay Nahiyesi’ndeki ürünlerin 1 kilesinin ve 1 men’inin Tahrir Kıymetleri

Ürünün çeşitleri	Kile	Kıymeti,akçe	kg	Kıymeti,akçe
Hınta/Buğday/	1	10	1	0,39
Şair/Arpa/	1	8	1	0,31
Çavdar	1	8	1	0,31
Erzen/Darı/	1	8	1	0,31
Şıra	1 (men)	8		

Hınta

Çıldır Vilayeti Posof Sancağı Kuzay Nahiyesi’nde Hınta /Buğday/ ekimi yapılan tarım ürünlerinden arpadan sonra 2. yeri tutmaktadır. Tahriri yapılan 24 köyün tümünde buğday

üretilmekte idi. Buğday karasal iklimi seven bitki olup Osmanlının tüm vilayetlerinde olduğu gibi Çıldır Vilayeti'nde de en fazla ekilen bir yıllık bitkidir. O besin maddesi olup çiftlik hayvanları için de yem maddesi olarak yetiştirilmekteydi. Onun atık ürünü olan saman da hayvan yeminde kullanılmaktaydı. İncelediğimiz defterde buğdayın adı “resm-i hinta” olarak geçmektedir. Bu nahiyeye’den tahriri dökümü olan 24 köyden 11370 kile (Bkz. Tablo 3) buğday vergisi toplanmakta idi. Yalnız hasılatları gösterilen diğer 8 kırsal bölgede de buğday ekildiğini göz önünde bulundurursak bu rakam daha da yükselmiş olur. Gürcistan Kanunnâmesi gereğince halktan 1/5 vergi alındığını göz önünde bulundurursak toplam üretim 56850 kile olduğunu bulmuş oluruz. Bununla değeri akçe olarak hesaplanması kesin gerekiyordu. Bu yüzden tüm Osmanlı defterlerine baktığımızda oşrûn yanında onun kıymeti de verilmiştir. Tahrir dökümünden görüldüğü gibi 1 kile buğdayın fiyatı 10 akçedir. Bu durumda 1 kg buğdayın fiyatı 0,39 akçeyi bulmaktadır (Bkz. Tablo 5).

Çavdar

Buğday ve arpadan sonra üretim olarak üçüncü sırayı çavdar almaktadır. Tahriri olan 24 köyün 9’da çavdar ekimi yapılmaktadır. Çavdar serin yayla iklimini sever. Hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Çavdardan alınan vergi miktarı 130 kiledir (Bkz. Tablo III). Kuzay Nahiyesi’nde bunun üretimi 650 kile olmuştur. Çavdarın bir kilesinin tahrir 8 akçe olduğundan bunun da arpa gibi 1 kg kıymeti 0,31 akçedir (Bkz. Tablo 5).

Erzen

Kuzay Nahiyesi’nde üretimi yapılan bir diğer ürün de “Resm-i erzen” başlığı altında vergi tahsil edilen darıdır. Erzen nahiyenin tahrir dökümü verilen 24 köyün 19’da yetiştirilmekte idi. Buğdaygillerden olan darı insan gıdası olarak kullanıldığı gibi hayvan yemi olarak da kullanılmaktaydı. Çıldır Vilayeti’nde darı olarak bilinen bu ürün günümüz Türkçesinde kullanılan mısırdır. Çıldır Eyâleti sakinleri buna “Lazut” derlerdi. Mısır anlamına gelen “darı” kelimesi günümüzde Azerbaycan resmi dilinde hala da kullanılmaktadır. Tahriri yapılmış 24 köyden toplam 405 kile (Bkz. Tablo 3) vergi toplanmakta idi ki, bunun da tahrir kıymeti 3240 akçedir. Tahrir kıymetinden de görüldüğü gibi erzen’in 1 kilesinin fiyatı 8 akçedir. yani 1 kg erzen 0,31 akçeyi bulmaktadır (Bkz. Tablo 5). Erzen’in üretim miktarı 2025 kiledir.

Tablo 4’den de görüldüğü gibi Kuzay Nahiyesi’nde tahriri yapılan 24 köye göre kişi başına düşün üretim miktarı buğday 19,83 kile veya 509 kg. şair (arpa) 19,58 kile veya 502 kg, çavdar 0,22 kile veya 5,74 kg, erzen 0,90 kile veya 23,2 kg. olmuştur.

Bakliyat

Araştırma kaynağımız olan tahrir defterine göre bakliyat türleri şunlardır: Nohut, Mercimek ve Bakla. Posof Sancağı Kuzay Nahiyesinde yetiştirilen bakliyat halkın kendi ihtiyaçları kadar olduğundan her hangi bir vergi alınmamaktadır.

KUZAY NAHİYESİ’NDE HAYVANCILIK VE BUNLARLA İLGİLİ DİĞER VERGİLER

Adet-ağnam

XVI. yüzyıl sonlarında zirai ürünlerden sonra en büyük gelir kaynağı hayvancılık idi. Çıldır Vilayeti’nde büyük ölçüde koyunculuk ve domuzculuk gelişmişti. Mufassal Defterde “adet-i ağnam” adı ile kaydolunan koyunculuk hayvancılıkta ilk sırada yer almakta idi. Ondaki alınan vergiye de resm-i adet-i ağnam denirdi. Bu vergi koyun ve keçiden Nisan-mayıs aylarında almırdı. Çünkü bu aylarda keçi ve koyunlar yavruluyordu. Gürcistan

Kanunnamesi gereğince 2 koyuna 1 akçe (Akgündüz, 1994: 580) alınması kanunlaştırılmıştı. Bu nahiyeden toplam 11570 akçe ağnam vergisi alınır (Bkz. Tablo 6)

Tablo 6. Posof Livası Kuzay Nahiyesi'nin Tahriri yapılan Köylerinin Hayvancılıkla İlgili Vergi Dökümü

No	Karyeler	Resm-i adet-i ağnam	Resm-i hınzır	No	Karyeler	Resm-i adet-i ağnam	Resm-i hınzır
1	Cağısman	250	100	13	Kudura-i Ülya ve Süfla	69	30
2	Zeda Cak	100	40	14	Çaral-i Ülya	240	92
3	Duma	-	250	15	Rabat-i Çaral	300	220
4	Cumatel	-	60	16	Zuzğab	-	358
5	Ohtola	230	80	17	Arila-i Ülya ve Süfla	360	294
6	Samhula	-	200	18	Heva	85	22
7	Al	250	190	19	Skaltbila	222	100
8	Humamis	290	200	20	Rabat-i Odria	-	100
9	Rabat-i Cak	-	30	21	Çvanet	200	-
10	Sakire	350	150	22	Odria-i Süfla	200	120
11	Arkissihe	220	20	23	Sinuban	170	60
12	Husman	220	50	24	Kunğal	230	250
					Toplam	3986	3016

Kanun gereğince 2 koyuna ve 2 koyunlu kuzuya 1 akçe alındığından bu nahiyede toplam 7972 küçükbaş hayvan vardı. Nahiyede her hane ortalama 22 yetiştirilmekte idi. Nahiyede küçükbaş hayvancılıkla hem orda mukim halk, hem de göçebeler uğraşır. Yukarı ve Aşağı Arila köyü Kuzay Nahiyesinde 360 akçe Adet-i ağnam vergisi ile 1. sırada idi. Yukarı ve Aşağı Kudura köyü ise 69 akçe vergisiyle nahiyede sonuncu yerde idi.

Domuzculuk

Hayvancılıkla ilgili diğer bir vergi de Hınzır /domuz/ vergisidir. Defterde Resm-i Hınzır olarak adı geçmektedir. Bölge halkı gayrimüslim olduğundan domuzculuk burada çok yaygın idi. Tahrir dökümü verilen 24 köyün 23 de domuzculuk yetiştirilmekte idi. Kuzay Nahiyesi'nden toplam 3016 akçe (Bkz. Tablo 6) domuz vergisi alınır. 358 akçe vergisi ile Zuzğab köyü 1. sırada bulunmaktadır. Heva köyü 22 akçe vergisiyle nahiyede sonuncu yerdedir. Çvanet köyünde ise domuzculuk yapılmamaktadır. Her domuza bir akçe alındığına göre Kuzay nahiyesinde 3016 domuz olduğu bilinmektedir.

Nahiyede iribaş hayvanlardan olan sığır ve mandanın da olması muhakkaktır. Onları halkın ancak süt, yağ ve peynir ihtiyaçlarını karşıladığı için vergiye tabi tutulmamıştır.

Resm-i Yonca ve Giyah, Resm-i Yaylak ve Resm-i Yatak

Hayvancılıkla ilgili vergilerden olan yonca ve giyah, yatak ve yaylak vergisi de bu nahiyede bulunmaktadır. Nahiyeden yonca ve giyah vergisi olarak 4680 akçe alınmaktadır (Bkz. Tablo 7).

Tablo 6. Posof Livası Kuzay Nahiyesi'nin Tahriri yapılan Köylerinin Resm-i Yonca ve Giyah Vergisi

No	Karyeler	Resm-i yonca ve giyah	No	Karyeler	Resm-i yonca ve giyah
1	Cağışman	175	13	Kurda-i Ülya ve Süfla	35
2	Zeda Cak	111	14	Çaral-i Ülya	145
3	Duma	145	15	Rabat-i Çaral	250
4	Cumatel	155	16	Zuzğab	355
5	Ohtola	130	17	Arila-i Ülya ve Süfla	350
6	Samhula	365	18	Heva	50
7	Al	255	19	Skaltbila	300
8	Humamis	225	20	Rabat-i Odria	350
9	Rabat-i Cak	39	21	Çvanet	200
10	Sakire	250	22	Odria-i Süfla	200
11	Arkissihe	100	23	Sinuban	180
12	Husman	125	24	Kunğal	190
				Toplam	4680

Yaylak köy halkının yaz mevsimini geçirmek için olan yerleridir. Resm-i yaylak ve Resm-i yatak dışarıdan gelen halkın hayvanlarının, özellikle koyunlarının kışlamasından alınan vergidir. Yaylak vergisi olarak 2006 akçe, yatak vergisi olarak da 158 akçe (Bkz. Tablo 8) alınıyordu.

Tablo 8. Posof Livası Kuzay Nahiyesi'nin Tahriri yapılan Köylerinin Resm-i Yaylak ve Resm-i Yatak Vergisi

No	Karyeler	Resm-i yaylak	Resm-i yatak	No	Karyeler	Resm-i yaylak	Resm-i yatak
1	Cağışman	58	-	13	Kurda-i Ülya ve Süfla	33	-
2	Zeda Cak	44	-	14	Çaral-i Ülya	60	-
3	Duma	200	76	15	Rabat-i Çaral	192	-
4	Cumatel	80	62	16	Zuzğab	250	-
5	Ohtola	56	-	17	Arila-i Ülya ve Süfla	150	
6	Samhula	94	-	18	Heva	35	
7	Al	60	-	19	Skaltbila	80	
8	Humamis	150	-	20	Rabat-i Odria	76	
9	Rabat-i Cak	30	-	21	Çvanet	28	

10	Sakire	100	-	22	Odria-i Süfla	100	
11	Arkissihe	50	20	23	Sinuban	42	
12	Husman	80	-	24	Kunğal	100	
						2006	158

Defterde bazen resm-i yaylak ve resm-i yatak olarak, bazen de ikisi bir arada vergilendirilmiştir. Yaylak vergisi sürülerini başka bir tımar ve miri yaylaklarda otlatan sürü sahipleri ve konar-göçer raiyetten yılda 1 defaya mahsus alınan vergidir. Gürcistan Kanunnamesine göre kışlayan her sürüden 1 koyun alınması uygun görülmüştür (Akgündüz, 1994: 580). Sürü az olduğu zaman 10 koyuna 1 akçe alınması kanun gereği olmuştur.

ARICILIK

Defterde Resm-i Kevvare olarak vergi çeşidinin bulunması bu bölgede arıcılığın olması ve balcılık yapıldığını göstermektedir. Arıcılığın tarihi insanlık tarihi kadar eski olup insanlar için faydalı olan önemli bir tarımsal faaliyettir. Arıların ürettiği bal, içinde olan vitaminlerle insanlar için tarih boyunca şifa niteliğinde olmuştur. Arıcılık kutsal sayılan bir meslek olmuş, arı ve arı ürünlerine bütün dinlerde itibar edilmiştir. Balın şifalı bir besin kaynağı oluşu Kuran-ı Kerim'in 16. Nahl suresinin 68-69. ayetlerinde şöyle ifade edilmektedir: “ Rabbin bal arısına vahiy etti: Dağlarda, ağaçlarda ve onların kurdukları çardaklarda kendine evler edin. Sonra meyvelerin tümünden ye, böylece Rabbinin sana kolaylaştırdığı yollarda yürü-uçuver. Onların karınlarından türlü renklerde şerbetler çıkar, onda insanlar için bir şifa vardır. Şüphesiz düşünen bir topluluk için gerçekten bunda bir ayet vardır (Elmalılı, 2012: 273) demekle “Balda insanlar için şifa vardır” diye Hazret-i Peygamber buyuruyor.

Osmanlı İmparatorluğunun diğer vilayetlerinde olduğu gibi Posof Sancağı'nda arıcılığa önem verilmişti. Zaten Posof'un coğrafi konumu arıcılık için son derece uygun koşullara sahip idi. Kuzay Nahiyesi'nin tahrir dökümü verilmiş 24 köyün tümünde arıcılık yetiştirilmekte idi. 1595 yılı Osmanlı Tahrir defterinde bu vergi türü Resm-i Kevvare olarak geçmektedir. Kuzay Nahiyesi'nden toplam 2745 akçe Resm-i Kevvare alınmakta idi (Bkz. Tablo 9).

Tablo 9: Posof Livası Kuzay Nahiyesi'nin Tahriri Yapılan Köylerinin Arıcılık Vergisi

No	Karyeler	Resm-i Küvvare	No	Karyeler	Resm-i Küvvare	No	Karyeler	Resm-i Küvvare
1	Cağısman	100	9	Rabat-i Cak	20	17	Arila-i Ülya ve Süfla	150
2	Zeda Cak	50	10	Sakire	100	18	Heva	20
3	Duma	150	11	Arkissihe	90	19	Skaltbila	100
4	Cumatel	50	12	Husman	70	20	Rabat-i Odria	200
5	Ohtola	100	13	Kurda-i Ülya ve Süfla	45	21	Çvanet	90
6	Samhula	250	14	Çaral-i Ülya	60	22	Odria-i Süfla	100
7	Al	150	15	Rabat-i Çaral	180	23	Sinuban	40

8	Humamis	120	16	Zuzğab	310	24	Kuñğal	200
							Toplam	2745

KUZAY NAHİYESİ'NDE BAĞCILIK, MEYVECİLİK VE BOSTANCILIK

1595 tarihli Tahrir Defteri'ne göre Kuzay Nahiyesi'nde bağcılık ve meyvecilikle alakalı resm-i meyve, resm-i bostan ve şıra altında vergi çeşitleri gözükmektedir. Defterde resm-i bostan adı altında hangi ürünlerin olduğu ayrıntılı yazılmamıştır. Kavun, karpuz gibi ürünlerin olduğunu tahmin etmekteyiz. Tahrir dökümü olan 24 köyün tümünde yetiştirilen bostan ürünlerinin toplam vergi hasılatı 3454 akçe (Bkz. Tablo 10) kaydolunmuştur.

Tablo 10. Posof Livası Kuzay Nahiyesi'nin Tahriri yapılan Köylerinin Bostan Vergisi

No	Karyeler	Kıymeti (akçe)	No	Karyeler	Kıymeti (akçe)
1	Cağısman	150	13	Kurda-i Ülya ve Süfla	49
2	Zeda Cak	60	14	Çaral-i Ülya	50
3	Duma	250	15	Rabat-i Çaral	250
4	Cumatel	40	16	Zuzğab	390
5	Ohtola	90	17	Arila-i Ülya ve Süfla	250
6	Samhula	350	18	Heva	50
7	Al	160	19	Skaltbila	100
8	Humamis	180	20	Rabat-i Odria	250
9	Rabat-i Cak	40	21	Çvanet	80
10	Sakire	100	22	Odria-i Süfla	100
11	Arkissihe	125	23	Sinuban	50
12	Husman	80	24	Kuñğal	210
				Toplam	3454

Tahrir kayıtlarından da görüldüğü gibi Kuzay nahiyesinde meyvecilik gelişmemiştir. Halkın elinde olan meyve ancak kendi ihtiyaçlarını karşılamakta idi. Nahiyenin yalnız 3 köyünden; Odria Rabat Kalesinden 300 akçe, Çvanet köyünden 25 akçe ve Odria-i Süfla (Aşağı Odria) köyünden 150 akçe meyve vergisi alınmakta olup toplamı 475 akçedir.

Şıra Üretimi

Şıra üretimi Çıldır Eyâleti'nin Ahıska bölgesinde çok eskiden yapılmakta idi. En eski şarapçılık örneği 8000 yıl öncesine ait olup, bunun da Gürcüstan'da olduğu keşfedilmiştir (Bekadze, 2014B: 585). Bu üretim az da olsa Posof Sancağı Kuzay Nahiyesi'nde de yapılmaktadır.

Tahrir dökümü yapılan Kuzay Nahiyesi'nin 24 köyünün yalnız 4'de şıra üretilmekte idi. Şıradan alınan vergi miktarının toplamı 1400 akçe olarak belirtilmiştir (Bkz. Tablo 12). Şıranın ölçü birimi "Men"dir.

Tablo 12. Posof Livası Kuzay Nahiyesi'nin Tahriri yapılan Köylerinin Şıra Vergisi

No	Karyeler	Men	Kıymet (akçe)	No	Karyeler	Men	Kıymet (akçe)
1	Skaltbila	50	400	3	Çvanet	25	200
2	Rabat-i Odria	50	400	4	Odria-i Süfla	50	400
					Toplam		1400

KUZAY NAHİYESİ'NDE KETEN ÜRETİMİ

Kuzay Nahiyesi'nde zeğrek resm-i de alınmaktadır. Onun tohumları % 40-45 yağ içermektedir. Bu yağ "Bezir yağı" olarak bilinmektedir. Yağı alındıktan sonra tohumların geri kalan atığı hayvan yemi olarak kullanılmakta idi. Bu nahiyede üretilen zeğrek'ten 25 kile vergi alınır ki, bunun da o zamanki tahrir değeri 200 akçe (Bkz. Tablo 13) idi. Zeğrek'le ilgili tahrir dökümüne baktığımızda 1 kile zeğreğin fiyatı 8 akçeye (Bkz. Tablo 13) denk gelmektedir.

Tablo 13. Posof Livası Kuzay Nahiyesi'nin Tahriri yapılan Köylerinin Zeğrek Vergisi

No	Karye	Kile	Kıymeti (akçe)	No	Karye	Kile	Kıymeti (akçe)
1	Duma	10	80	3	Ohtola	5	40
2	Cumatel	5	40	4	Samhula	5	40
					Toplam	25	200

KUZAY NAHİYESİ'NDE REAYADAN ALINAN İSPENÇ VERGİSİ

1595 yılında Tahrir kayıtları yapılırken Kuzay Nahiyesinin halkı gayrimüslim idi. Bu yüzden onlar ispenç vergisini ödemeye tabi tutulmuşlardı.

Osmanlı fethettiği yerlerde ziraatı artırmak için reayaya maksimum kolaylık sağlanırdı. Gürcistan Eyaleti taşlık ve verimsiz olduğundan tarımla uğraşan hıristiyan halktan ancak ispenç olarak 25 akçe (Akgündüz, 1994: 578) alınırdı. Onlardan Gürcistan Kanunnamesi gereğince çift vergisi, dönüm vergisi ve yarım vergi alınmazdı. Kuzay Nahiyesinde tarımla uğraşan 363 kişi hane reisinden toplam 9075 akçe vergi alınırdı. 2 hanelik nüfusu olan Oske köyünün tahrir dökümü olmadığından onların ispenç vergisinin miktarı tabloda belirtilmemiştir (Bkz. Tablo 14). Kişi başına 25 akçe alındığına göre Oske köyünden 50 akçe alındığını düşünmekteyiz.

Tablo 14. Posof Sancağı Kuzay Nahiyesi Tahriri Yapılmış Köylerinin Hane Sayısı ve Şahsa ait Vergilerin Dökümü: İспенç ve Resm-i Murahasiye

No	Karyeler	Nefer	İспенç	Resm-i Murahasiye	No	Karyeler	Nefer	İспенç	Resm-i Murahasiye
1	Çağışman	21	525	42	14	Çaral-i Ülya	21	525	-
2	Zeda Cak	13	325	26	15	Rabat-i Çaral	4	100	8
3	Duma	7	175	14	16	Zuzğab	46	1150	92
4	Cumatel	9	225	18	17	Arila-i Ülya ve Süfla	38	950	76
5	Ohtola	22	550	44	18	Heva	4	100	8
6	Samhula	13	325	26	19	Karye-i	9	225	18

						Skaltbila			
7	Al	29	725	30 ⁴	20	Rabat-i Odria	12	300	24
8	Humamis	11	275	22	21	Çvanet	11 ⁵	275	22
9	Rabat-i Cak	9	225	18	22	Odria-i Süfla	22	550	44
10	Sakire	10	250	20	23	Osike	2		
11	Arkissihe	15	375	30	24	Sinuban	9	225	80
12	Husman	15	375	30	25	Kunğal	4	100	8
13	Kudra-i Ülya ve Süfla	9	225	36		Toplam	365	9075	648

Resm-i Murahasiye

Defter'de resm-i murahasiye adı altında kayıt olan bu vergi çeşidi Vilayette kilise vakıfları ve piskoposlara ait arazilerde, piskoposun yararına ödenen vergi idi. Halkın yükünü azaltmak amacı ile Defter-i Cedid-Hakani'de kaydolduğu gibi bu verginin miktarı hane başına ikişer akçe (Akgündüz, 1994) idi. Fazla alınması uygun görülüyordu. Kuzay Nahiyesi'nden murahasiye vergisi olarak toplam 648 akçe alınmakta idi. 92 akçesiyle en fazla murahasiye vergisi ödeyen vergisi ödeyen yer Zuzğap köyüdür. Onu 76 akçe vergisiyle Yukarı ve Aşağı Arile köyü takip etmektedir. Çaral Rabat Kalesi, Heva ve Kunğal karyeleri 8 akçe murahasiye vergisiyle sonuncu yerleri paylaşmaktalar. Murahasiye vergisi tam tahrir dökümü olan 24 köyün 23'den alınmaktadır (Bkz. Tablo 14).

BAD-İ HEVA VE RESM-İ ARUS

Bad-i Hava Vergisi

Kuzay Nahiyesi'nde yukarıda adı geçen vergilerin dışında değişik isimlerle adlandırılan şahsa ait vergi çeşitleri de vardır.

Bad-i hava giderlerinin bir kısmını sancakbeyi alır, diğer kısmını da tımar sahibi sipahi aldığı için bazen bad-i hava vergileri nisf-ı bad-i hava olarak kaydedilmiştir. Kuzay Nahiyesi'nde tahriri yapılan 24 köyün tümünden bad-i hava vergisi alınmakta olup toplam miktarı 5935 akçe olmuştur (Bkz. Tablo 15)

Resm-i Arus

Resm-i Arus veya Resm-i Arusiye badi-heva grubuna dahil vergilerdendir. Gürcistan Kanunnamesi gereğince Arusiye /gelin/ vergisi beylerbeyi, sancakbeyi ve tımar sahipleri arazilerinde evlenen bakire kızlardan almışar akçe, dul kadınlardan otuz akçe alınması uygun görülmüştü (Akgündüz, 1994: 580). Bakire kızın gelin vergisi babası kimin vergi mükellefi ise ona verilirdi. Dul hanımlar kimin toprağında yaşıyorsa vergisini ona veriyordu. Ama büyük tımar sahipleri, avcı kızları, kale muhafızları ve bekarların gelir vergisi padişaha kaydolunuyordu. Nahiyede en fazla bad-i hava ve resm-i arus vergisini ödeyen 550 akçe vergisiyle Duma köyüdür. En az vergi ödeyen köy ise 20 akçe vergisiyle Yukarı Çaral köyüdür (Bkz. Tablo 15).

⁴ Murahasiye 29 nefer karşılığında 30 gözükmemektedir.

⁵ Bir neferin ismi kayıtlarda gözükmemektedir

Tablo 15 Posof Sancağı Kuzay Nahiyesi Badi-Hava, Resm-i Arus, Tapu ve Deştbanı

No	Karyeler	Bad-i Hava ve .Resm-i arus	Resm-i Tapu ve Deştbanı	No	Karyeler	Bad-i Hava ve .Resm-i arus	Resm-i Tapu ve Deştbanı
1	Cağısman	270	200	13	Kudra-i Ülya ve Süfla	89	49
2	Zeda Cak	250	80	14	Çaral-i Ülya	20	220
3	Duma	550	350	15	Rabat-i Çaral	370	300
4	Cumatel	220	70	16	Zuzğab	395	440
5	Ohtol	220	150	17	Arila-i Ülya ve Süfla	300	330
6	Samhula	350	450	18	Heva	50	80
7	Al	250	250	19	Skaltbila	300	200
8	Humamis	400	198	20	Rabat-i Odria	300	300
9	Rabat-i Cak	50	52	21	Çvanet	150	230
10	Sakire	250	200	22	Odria-i Süfla	200	336
11	Arkissihe	200	60	23	Sinuban	165	120
12	Husman	316	-	24	Kunğal	270	242
					Toplam	5935	4907

RESM-İ TAPÛ VE DEŞTBÂNÎ

Resm-i Tapû:

Bu vergi köy ve mezralarda yapılan evler için üzerinde olan toprağın öşrünü karşılamak amacıyla alınmakta idi. Bu da toprağın değerine göre tapu vergisi alınmakta idi. Genelde ürün vermeyen veya az ürün veren topraklarda evler yapılırdı. Bu yüzden verginin az ödenmesini sağlıyordu. Ayrıca o bölge halkı verimli toprakları ancak ekin için kullanmaya özen gösteriyorlardı. Bu tarih boyunca hep böyle devam etmişti.

Resm-i Deştbanî

Deştbanî iki kelimeden oluşmaktadır. "Deşt" sahra, ova ve tarla, "bân" ise, görülüp gözeten manasını ifade etmektedir (Akgündüz, 2006: 186). Deştbanînin görevi ekinleri, bağ ve bahçeleri korumak idi.

Kuzay Nahiyesi'nin tahrir dökümü verilen 24 köyün 23'ünden tapu ve deştbanı vergisi alınmakta idi. Tahrir Defteri'nde bu iki vergi çeşidi genelde "Resm- tapu ve deştbanı" şeklinde kaydolunmaktadır. Fakat Çıldır Eyâleti'nin bazı nahiyelerinde tapu ve deştbanı ayrı ayrılıkta vergilendirilmiştir. Ahıska Sancağı Azğur nahiyesinin Moksev, Zikilia, Gurkel'e yakın Sinuban ve Giorgisminda köylerinde olduğu gibi.

KUZAY NAHİYESİ'NDE DEĞİRMENCİLİK VE BEZİRHANE

XVI yüzyıl sonlarında Çıldır Eyâleti'nde bulunan işletmelerin başında değirmenler geliyordu. Su değirmenleri hububatın una çevrilmesini sağlıyordu. Değirmenlerden alınan vergi Mufassal defterde "Resm-i Asiyab" olarak kaydedilmiş reayadan alınan vergiler içerisindeydi. Değirmenler çalışma süresine göre vergilendiriliyordu. Değirmen vergisi olarak her çalıştırılan değirmen için ayda 5 akçe alınırdı. Yani yıl boyu çalıştırılırsa 60 akçe,

6 ay çalıştırılırsa 30 akçe (Akgündüz, 1994: 580) alınması uygun görülmüştü. Gürcistan Kanunnamesinde değirmen vergisi için defterde kaydolunduğu kadar alınsın diye yazılmıştı. Yeni yapılan değirmenler de eski değirmenler kadar vergiye tabi idi. 1595 yıl Tahrir defterine göre Kuzay Nahiyesi'nde 23 adet değirmen vardı. Bu değirmenlerden 22'si çalışır, bir adedi ise harap durumdaydı. Cak Rabat Kalesi'nde ve Duma karyelerinin değirmenleri yıl boyu hizmet vermekte idi. Diğer 20 değirmen ise suyun yetersizliğinden 6 ay çalışmaktaydı. Samhula köyünde bulunan iki değirmenden biri bilinmeyen nedenlerden harap durumdaydı.

Kuzay Nahiyesi'nden alınan Resm-i Asiyab vergisinin toplamı 720 akçe olarak kayıt olunmuştur (Bkz. Tablo 16).

Tablo 16. Posof Livası Kuzay Nahiyesi Değirmenleri, Çalışma Süreleri ve Vergi Miktarları

No	Karyeler (Köyler)	Asiyab	Süre	Vergisi	No	Köyler (Köyler)	Asiyab	Süre	Vergisi
		bab	ay	akçe			bab	ay	akçe
1	Cağışman	1	6	30	10	Sakire	1	6	30
2	Zeda Cak				11	Arkissihe	1	6	30
3	Karye-i Duma	1	12	60	12	Husman	2	6	60
4	Cumatel	-			13	Çaral-i Ülya	1	6	30
5	Ohtola	1	6	30	14	Rabat-i Çaral	1		30
6	Samhula	1	6	30	15	Zuzğab	2	6	60
		1		Harab					
7	Al	2	6	60	16	Arila-i Ülya ve Süfla	3	6	90
8	Humamis	2	6	60	17	Skaltbila	2	6	60
9	Rabat-i Cak	1	12	60		Toplam	22	Yürür	720
							1	Harab	

Kuzay Nahiyesi'nde olan küçük işletmelerden biri de bezirhane'dir. Bezirhane zeğrekten "Bezir yağı" almak için gerekli işletme olup su ve hayvan gücüyle çalışmaktadır (Özcan, 2014: 99) Nahiyenin yalnız bir köyünde bezirhane vardır. Bu da Yukarı Çaral köyünde faaliyet göstermekteydi. Bezirhanenin yıllık vergi miktarı 60 akçe olarak kaydedilmiştir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti Doğuya yayılma politikasını izlerken Çıldır ve çevresine ilgisi önem arz etmekteydi. Bu yüzden XVI. yüzyılın başlarından itibaren bu ilgi daha da yoğunlaşmıştı. Bu dönemde Samtskhe-Saatabago bölgesinin büyük bir kısmı Safevi hakimiyeti altında idi. 9 Ağustos 1578 yılında Çıldır Savaşı sonucunda Osmanlıların

Safeviler üzerindeki zaferi bölgede merkezi Ahıska (Akhaltsikhe) olan Çıldır Eyâleti kurulmuştu. Posof Sancağı'nın Kuzay Nahiyesi eyaletin diğer nahiyeleri gibi Osmanlı idari teşkilatına göre yönetilmiştir.

Çıldır Eyâleti Posof Sancağı Kuzay Nahiyesi'nin XVI.yüzyıl sosyal ve ekonomik durumu tahrir defterleri ışığında incelenmemiştir. Kuzay nahiyesi hakkında olan çalışmamız bu konuda gelecekte yapılacak araştırmalar için ileri doğru atılmış ilk adım ve daha geniş kapsamlı araştırmalar için başlangıç olacaktır.

XVI. Yüzyıl Tahrir Defteri olan “Defter-i Mufassal Vilayet-i Gürcistan” tahrir defterinin eski Türkçe (Osmanlıca) metni henüz günümüz Türkçesine aktarılmamıştır. Tarafımızdan yapılan Kuzay Nahiyesi'nin günümüz Türkçesine aktarılması araştırmacılar için Posof'la ilgili ilk kaynağa ulaşması yönünde önemli olacaktır.

ÇALIŞMAMIZDA ADI GEÇEN KELİMELER SÖZLÜĞÜ

Adet-Resim (Parlatır, 2011: 43), vergi

Adet-i ağnam: Koyun ve keçiden alınan resme verilen addır (Pakalın, 1946: 20). Buna resm-i ganem denirdi (Yılmaz, 2010: 16). Gürcistan Vilayeti Kanunnamesi'ne göre resm-i ağnam iki koyuna bir akçe alınması kanun gereği olmuştur ki, bu da abril (Nisan) ayında alınması uygun görülür. (Akgündüz, 1994: 580). Koyun ile kuzu bile sayılmak kanun olmuştur (Akgündüz, 1994: 580). Ahalisi olmayan bazı köylere gelip orada koyun edinseler defterde yazılı olmasa da koyun vergisini ödemekle hükümlü idiler (Akgündüz, 1994: 580). İki koyuna bir akçe alındığına göre çubuk akçesi olan on koyuna bir akçe ve her sürüden bir koyun şişlik adı altında her hangi bir şey alınması kanunda uygun görülmemiştir (Akgündüz, 1994: 580).

Akçe: Vaktiyle mütedâvil bulunmuş küçük gümüş sikke (Şemseddin Sami, 2011: 43)

Alaybeyi: Miralay rütbesinde olan vilayet merkezlerindeki jandarma kumandalarına verilen addır. 1908 İnkilâpından sonra bu tabir kaldırılmış ve onun yerine "alay kumandanı" tâbiri kullanılmıştır (Pakalın, 1946: 45)

Antroponim: Kişi adlarını inceleyen bilim dalı (TDK, 1998: 118)

Aznaur: Asilzade (Ahveldiani ve Topuria, 1950: 6). Asilzadeler feodal sınıfının çoğunluğunu teşkil ediyordu. Aznaurlar toprak sahibi olmakla yanı sıra askeri hizmette de bulunmakta idiler. Aznaurlar hem irsi hem de hizmete göre de olabiliyorlardı (Bekadze, 2014A: 9).

Bâd-i havâ: Havadan gelen, yani nereden geldiği belli olmayan bir vergidir. Reayanın toprak sahibine ödediği nakdî vergilerdendir (Yılmaz, 2010: 53). “Defter-i Mufassal Vilayet-i Gürcistan” Tahrir Defterinde bu vergi Bâd-i Hava ve Resm-i arus (bazen de resm-i arusiye) şeklinde alınmaktadır.

Bağ resmi: Bağlardan alınan vergi. Ürünün 1/10 alınır. Osmanlı zamanında 1 dönüm için 24 akçe alınır. Sahib-i arz tarafından alınan yıllık vergi (Yılmaz, 2010: 53). Gürcistan Vilayeti Kanunnamesi gereğince bağdan behre alınması öngörülmüştü (Akgündüz, 1994: 579).

Bağçe resmi: Sahib-i arz tarafından alınan yıllık vergi (Yılmaz, 2010: 53).

Behre: Su istifade ettiği için alınan vergi. Bu da mahsulün 1/5 /beşde biri/ kadar idi.

Beylerbeyi: Osmanlı zamanında günümüzdeki illere benzer eyaletlerin başında bulunanlar beylerbeyi olarak bilinmektedir. Beylerbeyi askerî ve mülkî salâhiyetlere sahip idiler (Pakalın, 1946: 216)

Çayır: "Gerek tabîi ve gerek sunî yani tohumunu ekmekle ot bitmeye mahsus yer ki ekseriya su altında bulunur ve mahsûlü olan ot ya baharda içinde bağlanan hayvanlara yeşil yedirilir veyâhut biçilip kış için kurutulur" (Şemseddin Sami, 2011: 398).

Çeribaş: Kumandan ve serasker anlamlarına gelmekte olup sipahi, müselleme, voynuk, çingene, yörük, tatar, evlad-i fatihan ve akıncı gibi askeri teşekküllerin zabitlerine verilen addır (Özcan, 1993: 270).

Çiftlik: Bir köylü hane halkı için 60 ile 150 dönüm arasında değişen bir çift öküzle sürülebilecek arazi (Yılmaz, 2010: 114).

Çift vergisi: Buna çift resmi de denir. En az bir çift miktarındaki araziye eken Müslüman köylüden öşür vergisine ek olarak yılda bir defa alınan arazi vergisidir (Yılmaz, 2010: 113)

Defter: Osmanlı Bürokrasinde çeşitli kayıtların tutulması için kullanılan evrakın bir araya getirilmiş şekli (Yılmaz, 2010: 127).

Defter-i Cedîd-i Hakanî: Şahsî tasarruf, timar, zeamet ve hasların, mülk ve vakıfların ve bunlarda vuku bulan değişikliklerin kaydıyla sorumlu olan daire; Tapu ve Kadastro.

Defter-i Mufassal: Arazilerin alanı, sınırları ve sahiplerini ayrıntılarıyla gösteren defter (Yılmaz, 2010: 127)

Dönüm vergisi: Köylünün ekip biçtiği toprağın her dönümü için ödediği maktu vergi olup toprağın verimliliğine göre iki, üç veya beş dönümden bir akçe alınmaktadır (Yılmaz, 2010: 541)

Erzen: darı (Parlatır, 2011: 412). Erzen Arapçadan gelme ve pirinç (Ayyıldız, 1991) anlamına da gelmektedir.

Eyalet: Valiler tarafından yönetilen (Parlatır, 2011: 427) ve bir çeşit bağımsızlığı olan büyük il.

Fitonim: Her türlü ağaç ve bitkileri bildiren onomastik birimlerindedir (Bekadze, 2013A: 894)

Hâlî: Boş

Hâlî harab: Tahrif olunmuş, yıkılmış, reayasız

Hâs: Yıllık geliri 100.000 akçeden fazla olan timar ve diriliklere verilen ad (Yılmaz, 2010: 225)

Hınta: Buğday demektir (Yegin ve arkadaşları, 2006: 360). Miktarı kile olarak belirlenerek karşısında da tahrir fiyatı yazılmıştır. Buğdayın kilesi 12 akçe idi.

Hidronim: Doğada mevcut ve insanlar tarafından düzenlenen okyanus, nehir, göl, deniz, körfez, boğaz, kanal, baraj, kanal, çağlayan gibi su kaynakları hidronime ait olmaktadır (Bekade, 2013c: 894)

İспенç resmi : Osmanlı topraklarında tarımla uğraşan gayrimüslimlerden alınan vergidir (Yılmaz, 2010: 286). Çıldır Eyâleti'nden ispenç vergisinin miktarı 25 akçe olarak belirlenmişti. İспенç vergisinin ödeyen Çıldır Eyâleti reayası resm-i çift, resm-i nim ve resm-i dönüm alınmıyordu (Akgündüz, 1994: 578).

Karye: Köy (Yılmaz, 2010: 323)

Kile: Keyl arapça. hububat ölçmeye mahsus ölçü, ölçek, kile (Şemseddin Sami, 2011: 942) olup 25, 659 kg. dır (Yılmaz, 2010).

Kethüda: Büyük devlet adamlarıyla zenginlerin işlerini gören adam hakkında kullanılan bir tabirdir (Pakalın, 1952: 251).

Khor: "Khorden fiilinin kökü" "yemek" (Celali, 2010: 691)

Ktematonim: Ktematom yunanca "ktematos"-eşya ve "onuma"-ad kelimelerinden oluşmaktadır (Bekadze, 2013A: 893).

Mahalle: Bir yerleşim biriminin bölündüğü her bir kısım (Parlatır, 2011: 991)

Menn: Çıldır Eyâleti'nde "menn" ağırlık ölçüsü olarak sıra ölçümlerinde kullanılmıştır (Cikia, 1947). Halil İnalçık'a göre menn 12 okka, yani 15,388 kg olmak üzere ağır ve 6 okka, yani 7,694 kg olmak üzere hafif olmak üzere ikiye ayrılır (İnalçık, 2003: 445). Doğuda Nahçıvan Bölgesinde 1 menn 13 kg olduğu kayıtlardan bilinmektedir (Bünyadov ve Memmedov, 2001: 13). "Defter-i Mufassal Vilayet-i Gürcistan" Tahrir Defteri vergi değerlerinden anlaşıldığı gibi 1 menn 8 akçedir (Cikia, 1947).

Mezra'a: Arapça kelime olup şu anlamları ifade etmektedir: 1. Ekime elverişli tarla veya yer; 2. En küçük yerleşim birimi (TDK, 1998: 1556)

Mufassal: İdari taksimata göre düzenlenen, nüfus, üretime ve vergilere dair bilgiler ihtiva eden ayrıntılı (Parlatır, 2011: 1111) tahrir defteri (İcmal)

Murahasiye. Gürcistan Vilayeti Kanunnamesi'nde yasalayan (Akgündüz, 1994: 581) ve Tahrir defterinde resm-i murahasiye adı altında toplanan bu vergi Vilayette kilise vakıfları ve piskoposlara ait arazilerde, piskoposun yararına ödenen vergi idi. Halkın yükünü azaltmak amacıyla Defter-i Cedid-Hakani'de kayd olunduğu gibi bu verginin miktarı hane başına maktu olarak yıllık ikişer akçe idi (Akgündüz, 1994: 581).

Nahiye: Bölge (Parlatır, 2011: 1252). Kazadan küçük, köyden büyük belde

Onomastik: Fransızca onomastique kelimesinden türemiş olup özel adlar bilimi anlamına gelmektedir (TDK, 1998: 1688)

Oronim: Yunanca "oros"-dağ anlamında olup dağ, sıradağları, vadileri, tepeleri, çayırları, tarlaları, bağları, bahçeleri, çiftlikleri ve diğer özel isimleri içerir (Superenskaya, 1985: 64).

Oykonim: Yunanca "oykos" (mesken) ve "onuma" (ad) olup toponimin bir çeşididir. Bu "şehir", "kasaba" ve "köy" tipli yerleşim birimlerini içine almaktadır (Podolskaya, 1988: 192).

Piskopos: Bölgenin başpapazı olup fetva verme yetkisine haiz üst kademeli din adamıdır. Kkelimenin kökü Yunanca "episkopos" sözcüğünden gelmektedir. "Epi" yukarıdan ve "skopos" bakmak sözcüklerinin birleşmesinden ibarettir. Yani yukarıdan, üstten izleyen, gözeten anlamlarını taşımaktadır.

Post: Deri (Celali, 2010: 167)

Posukh: Ortaçağ başlarında Dağıstan'dan gelen Kıpçak oymağı (Kırzioğlu, 1998: 520).

Rabat: Arapça "Ri'bat"kelimesinden türetilmiş olup "güçlendirilmiş", "güçlendirilmiş kale"anlamına gelmektedir. Çıldır Eyâleti'nin merkezi Ahıska Rabat'ı ekonomi, ticari, siyasi ve idari bir merkez idi (Bekadze, 2013C: 85).

Reaya: Bir hükümdarın idaresi altında vergi veren halk için kullanılan bir deyimdir.

Resim: Arapça bir kelimedir. Bir çok manasından başka "vergi" yerinde de kullanılır (Parlatır, 2011: 1404). Bu manasıyla o, devlet adına herhangi bir maldan tahsil edilen vergi demektir. Çoğulu "rüsûm" gelir. Bunun da çoğulu "rusûmât" tır.

Resm-i Arus: Bad-i Hava vergilerinden olan resm-i arus düğün veya gerdek gelinin bakire, dul ve gayrimüslim olmasına göre 60, 30, 15 akçe olarak değişik miktarlarda alınan vergi idi (Yılmaz, 2010: 37). Çıldır Eyâleti halkı gayrimüslim olduğundan beylerbeyi, sancakbeyi ve büyük tımar sahiplerinin arazilerinde bakire kızlardan altmışar, dul bayanlardan otuzar akçe alınıyordu. Diğer tımar sahiplerinin gelin vergisi, yarım kaydolan yerlerden sipahileri; ve başka yarımını ise sancakbeyine kaydolan yerlerde sancak zabitlerinin alması uygun görülmüştü. Bakire kızın gelin vergisi babası kimin vergi mükellefi ise ona, dul hanımlar her kimin toprağında yaşıyorsa o yerin tımar sahibine gelin vergisini ona verirler (Akgündüz, 1994: 580).

Resm-i Asiyab: Asiyab Pehlevi kökenli olup su değirmeni anlamına gelmektedir (Şemseddin Sami, 2011: 36). Asiyab iki kelimeden müteşekkildir. Asiya değirmen (Sami, 2011: 36) ve ab su (Şemseddin Sami, 2011: 22) demektir. Su değirmenini yel değirmeninden ayırmak için Asiyab kelimesi kullanılmıştır. Asiyab akarsu yakınlarında kurulan su değirmenleridir. Defter-i Mufassal Vilayet-i Gürcistan tahrir defterinde her değirmen “bab”, yani işleyen bir değirmen taşı olarak kabul edilmiştir. Vergi de bab hesabı üzerinden alınmakta idi. Gürcistan Kanunnamesi gereğince tam yıl çalışan değirmenden altmış akçe ve altı ay çalışandan ise otuz akçe resm-i asiyab (Akgündüz: 1994: 580), yani değirmen vergisi alınır.

Resm-i Bezirhane : Bezirhane iki kelimeden oluşmaktadır. Arapça kelime olan Bezir, yani keten tohumu (Şemseddin Sami, 2011: 224) ve Hane – ev veya yer demektir. Bezirhane Bezir yağı üretilen yer (Parlatır, 2011 : 191) anlamına gelmektedir. Gürcistan kanunnamesinde bezirhane ile ilgili her hangi bir madde bulunmamaktadır. Harput sancağı kanunnamesine bezirhaneden alınan yıllık gelir vergisi 60 akçedir (Akgündüz, 1994: 545).

Resm-i Hınzır: Hınzır Arapçadan gelmiş olup domuz demektir. Çoğulu hanazırdır (Parlatır, 2011: 575). Bölge halkı gayrimüslim olduğundan domuzculuk burada çok yaygın idi. Hayvancılıkta koyundan sonra 2. yerde idi. Otlamaya götürülen her baş domuzdan bir akçe alınır.

Resm-i Kevvare: Kevvare petek anlamında olup halk arasında arı kovanı (Türkçe Sözlük. II. 1998) anlamındadır. Kanunnamelerde buna Kovan resmi de denir. Kovan resmi arıcılıkla uğraşanlardan kovan başına alınan vergidir. Gürcistan Vilayeti Kanunnamesi'nde resm-i Kevvare olarak adlandırılan bu verginin miktarı her kovan başına ikişer akçe (Akgündüz, 1994: 580) olarak belirlenmiş olup tımar sahibine verilirdi. Kovan resminin alınma zamanı genelde harman vaktinde güz aylarında idi.

Resm-i Yatak: Buna Ağıl resmi de denir. Yaylak ve kışlak olarak başka bir tımar arazisinde otlatılan koyun ve keçi sürülerinin barındıkları yer için sürü başına 3-24 akçe arasında değişen miktarlarda alınan vergi. Çit parası, yatak hakkı da denirdi (Yılmaz, 2010: 20). Yüzle üç yüz arası değişen her sürüden bir koyun, eğer koyun sayısı sürüden az ise on koyuna bir akçe alınması kanun gereği olmuştu (Akgündüz, 1994: 580) . “Defter-i Mufassal Vilayet-i Gürcistan” Tahrir defterinde bu vergi Resm-i Yatak şeklinde ismi geçmektedir.

Resm-i Yaylak: Yaylak resmi Kanunnamelerde otlak resmi, resm-i merai ve yatak resmi olarak geçmektedir. “Defter-i Mufassal Vilayet-i Gürcistan” tahrir defterinde bu vergi Resm-i Yaylak şeklinde geçmektedir. Sürülerini başka bir tımar ve ya miri

arazilerde otlatan sürü sahipleri yılda bir defaya mahsus bu vergiye tabi tutulmuşlardı. Yaylak resmini sancak içerisinde olanlar vermezdi (Çağatay, 1947: 509-510).

Resm-i Yonca ve Giyah: Bu vergi hayvancılıkla ilgili vergilerden olup yonca ve kuru ottan alınır. Vilayet'te hemen hemen her köyden bu vergi toplanır.

Resm-i Tapu: Devlet arazisi üzerine yapılan binalardan, kuru ve harman yerinden alınan vergi (Parlatır, 2011: 1404). Büyüklük ve toprağın verimlilik derecesine 50, 40, 30 veya 20 akçe alınır (Yılmaz, 2010: 543).

Deştbanı: Farsça bir kelime olup “deş” kelimesi otlak veya mera anlamına gelmektedir. Deştban- otlakları koruyan, kır bekçisi demektir. Ceraim-i hayvanat denilen bu resim, her hangi bir şahsın atı veya sığırı başkasının ekinine girip zarar verdiği takdirde, hayvan sahibinden alınır. Çıldır Eyâlet kanunnamelerinde yazıldığına göre, bir kişinin sığır veya atı birisinin ekinine girse “zararlar tazmin ettirildikten sonra davar sahibine beş değnek vurulup davar başına beş akçe cerime alınması (Akgündüz, 1994: 581)” emir olunmuştu.

Şa'ir: Arpa (Parlatır, 2011: 1554)

Sancak: Osmanlıda vilayetlerin bölündüğü idarî bölgenin her birine verilen ad. Mutasarrıfluk da denir (Parlatır, 2011: 1456).

Sancakbeyi: Sancağın asker ve asker dışındaki yönetimden sorumlu olan görevli (TDK, 1998: 1903).

Şıra: Şıra (şarap) vergisi. En eski şarapçılık örneği 8000 yıl öncesine ait olup Gürcistan bölgesinde yetiştirilmektedir (Bekadze, 2013C: 93). Ahıska bölgesi tüm dünyada yüksek ve dağlık alanda üzüm yetiştiren tek bir bölgedir. Şıranın ölçü birimi “Men” dir. Bir men şıra sekiz akçedir.

Tahrir: “Nüfus ve arazi gibi umumi olarak yapılan yazma yerinde kullanılan bir tâbirdir” (Pakalın, 1954: 377)

Timar: “Fetih sırasında Arazi-i emiriyye itibar edilen yerlerden sipahilerle zaimlere kılıç hakkı olarak verilen Beyt-ül-mal hissesi yerinde hakkında bir tâbirdir” (Pakalın, 1954: 497).

Toponim: Fransızca toponymie kelimesinden olup yer adlarını inceleyen bilim dalıdır (TDK, 1998: 2238)

Urbanonim: Yunancadan gelme “urbanus”-“şehir” ve “onuma”-“ad” kelimelerden teşkil olunmuş şehir içindeki mahalleleri, sokakları, meydanları, çıkmazları, caddeleri, tiyatro, müze, sinema, kafe, mağaza, değirmen, bezirehane v.b. gibi yerleri bildirmektedir (Bekadze, 2013B: 862)

Yarım vergisi: Çift resminin yarısı (Yılmaz, 2010: 502)

Zeğrek: Buna keten vergisi de denir. Arapça kettan adlandırılan bu bitki küçük tohumları ve lifleri ile iplik yapılarak dayanıklı dokuma işlerinde kullanılmaktadır. İlk çağda pamuktan sonra kullanılan ham maddedir.

KAYNAKÇA

AHUNDOV M. F. (1961). **Esərləri**. 3 cildə, II c. Bakı: Azərbaycan SSR EA Basımevi.

AHVELDİANİ G. C. ve TOPURİYA B. T. (1950). **Kartul-rusul leksikoni** (Gürcüce-Rusça Sözlük, Sakartvelos SSR Sahelmsipo gamomsemloba (Gürcistan SSR Devlet Neşriyatı), Tbilisi

AKDAĞ, Mustafa (1979). **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarih**, C. II. İstanbul: Tekin Yayınevi.

AKGÜNDÜZ Ahmet (1994). **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**. 7/1. Kitap. Kanuni Devri Kanunnameleri (IV), 7/II. Kitap. II. Selim Devri Kanunnameleri, VI.Bölüm: Gürcistan Eyaleti Kanunnameleri.

AKGÜNDÜZ Ahmet (1994). **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**. 7//II. Kitap, II. Selim Devri Kanunnameleri. Dördüncü Bölüm. Diyarbakir Eyaleti Kanunnâmeleri (Harpurd Sancağı Kanunnâmesi); Altıncı Bölüm. Gürcistan Eyaleti Kanunnâmeleri (Gürcistan Vilâyeti Kanunnâmesi), Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul

AKGÜNDÜZ Ahmed: (2006). **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, 1. Kitap. Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnâmeleri, 2. Baskı, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

AYYILDIZ Erol (1991). **Türkçe-Arapça, Arapça-Türkçe Sözlük**, 8. Baskı, İstanbul, Ensar Neşriyat

BARCAN, Ömer Lütfü (1941). "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri". İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, II/I.

BAYRAKTAROĞLU Fehmi (1998). **Posof "Her Yönüyle"**, İzmir, Hürriyet Matbaası

BEKADZE Shota (2013A). " XVI. Yüzyılda Posof ve Çevresine bağlı Antroponim ve Toponimlerin Lengüistik Özellikler"i. Bildiriler Kitabı: 13. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişibilim Sempozyumu: Basit Üslup, 26-28 Eylül 2013; Kars. **Book of Proseedings 13-th International Language, Literature and Stylistics Symposium**: Simle Style. September, 26-28, 2013, s. 885-887, Kars.

BEKADZE Shota (2013B). "XVI. Yüzyılda Osmanlı Kaynaklarında Ahıska Çevresi ile Bağlı Antroponim ve Toponimlerin Lengüistik Özellikleri", **İnternational Symposium on Language and Communication**: Exploring Novelities, June 17-19, 2013, s. 851-864, İzmir.

BEKADZE Shota (2013C). "1595 Yılında Çıldır Eyaleti Ahıska Sancağı'nın Otskhe Nahiyesi", **Türkish Studies**-İnternational Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/11 Fall 2013. p. 81-98, Ankara-TURKEY

BEKADZE, Shota (2014A). "XVI. Yüzyılda Ahıska Sancağı'nın Aspinza Nahiyesi'nde Sosyal ve Ekonomik Yaşam", **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 40 Ocak-Şubat 2014. Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi ISSN: 1694-528X. İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabad-KIRGIZİSTAN. JEL KOD: M-Y...ID 70 K: 92. ss. 1-20, <http://www.akademikbakis.org>

BEKADZE Shota (2014B). "XVI. Yüzyılda Ahıska Şehrinde Sosyal ve Ekonomik Hayat", V. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu, "Tarihi ve Güncel Siyasi Konular: Görüşler& Öneriler" 6-7 Aralık 2012, **Sempozyum Bildirileri**, V. Black Sea International Sempozyum "Historical and Current Political Issues: Opinions & Suggestions", December

6-7 2012, Symposium Papers, ss. 561-623. EkoAvrasya Yayınları, Editörler: Gül Sarıkaya-Fatma Çoban, Ankara

BÜNYADOV Ziya ve MEMMEDOV (Qaramanlı) Hüsameddin (2001), **NAXÇIVAN SANCAĞININ MÜFƏSSƏL DƏFTƏRİ** 9 məhərrəm 1140 (27 avqust 1727), Bakı-"Elm"

CELALİ, Mir Cemal (2010). "**Türkçe-Farsça Sözlük**". Ankara, PalmeYayıncılık.

CİKİA Sergey (1947), **Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistan**, I. Kitap, Tbilisi, İzdatelstvo Akademi Nauk Gruzinskoy SSR.

ÇAĞATAY Neş'et (1947). "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 5, ss. 483-511.

DALGALI, Fatih (2008). **45 Numaralı Tapu Tahrir Defterine Göre Simav Nahiyesi**. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ELMALILI M. Hamdi Yazır (2012). **Bilgisayar Hatlı 5'li Kur'an-ı Kerim ve Meali**. İstanbul: Aktif Dağıtım Yayınları

EMECEN Feridun (1989). **XVI. Asırda Manisa Kazası**, Ankara, TTK Yayınları

EMECEN Feridun (1993). **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 8 "Çıldır Eyaleti", İstanbul: TDV.

EVLİYA ÇELEBİ (1314/1896). **Evlıya Çelebi Seyahatnamesi**, İkinci Cilt. Maarif-i Nezaret-i Celilesi'nin Ruhsatıyla, "Der Searde "İkdam" Matbaası.

EVLİYA ÇELEBİ (2006). **Evlıya Çelebi Seyahatnamesi**, Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit. Hazırlayanlar: Yücel Dağlı-Seyit Ali Karaman. 2. Cilt- 2. Kitap. İstanbul: YKY

EYUBOĞLU İsmet Zeki (2004). **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**, İstanbul: Sosyal Yayınlar

GÖYÜNÇ Nejat (1979). "Hane Deyimi Hakkında", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, ss. 331-348

GÖYÜNÇ, Nejat (1997). "Hane". **TDVİA**, C. XV, ss. 552-553, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

HAİG, T. W. (1967). "Karye", İstanbul: **İA**, C. 9.

HEZARFEN HÜSEYİN EFENDİ (1998). **Telhüsü'l-Beyan Fı Kavanin-i Al-i Osman** (Haz.Sevim İlgürel. Ankara: TTK Yay.

İNALCIK Halil (1956). "V. Beynelmîlel Onomastik İlimler Kongresi", V. Beynelmîlel Onomastik İlimler Kongresi (Salamanca, 12-15 Nisan). s. 226. Ankara: TTK.

İNALCIK Halil (1987). "Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid". Ankara: TTK.

İNALCIK Halil (2000). "Ağırlıklar ve Ölçüler". **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, C. I. İstanbul: Eren Yayıncılık.

İNALCIK Halil (2003). **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300-1600**, Çeviren Ruşen Sezer, İstanbul: YKY.

KAŞGARLI Mahmud (2006). **Divanü Luğat-it-Türk** (Çeviri), Çev. Besim Atalay, 5. Baskı, Cilt 1, Ankara.

KATİP ÇELEBİ (2013). **Cihannüma** I-II, 1. Baskı, Ed. Said Öztürk, İstanbul, MEDAM

KIRZIOĞLU [MEHMET] FAHRETTİN (1998). **Osmanlıların Kafkaz Ellerinin Fethi/1451-1590**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

LOMSADZE Şota (1999). **Mesheti i meshi**, Tbilisi: “Merani-3”.

ÖZCAN Abdülkadir (1993). "Çeribaşı", **DİA**, Cilt: 8, ss 270-272, İstanbul.

ÖZCAN Doğukan (2014). “XVI. Yüzyılda Çıldır, Posof ve Büyük Ardahan Sancaklarında Zeyrek Tarımı”, **Karadeniz-Black Sea- Черное море, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ardahan / Türkiye

PAKALIN Mehmet Zeki (1946). **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, I. İstanbul, Millî Eğitim Basımevi.

PAKALIN Mehmet Zeki (1952). **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, II, XIII. Fasikol. İstanbul, Millî Eğitim Basımevi.

PAKALIN Mehmet Zeki (1954). **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, III, XVIII. Fasikol. İstanbul, Maarif Basımevi.

PARLATIR İsmail (2011). **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, 4. Baskı, Ankara, Yargı Yayınevi

PODOLSKAYA Natalia Vladimirovna (1988). **Slovar Russkoy Onomasticeskoy Terminologii**. Akademi Nauk SSSR İnstitut Yazıkoznaniya. Moskva: İzdatelstvo “Nauka”.

PÜSKÜLLÜOĞLU Ali (2012). **Türkçe Sözlük**, Ankara, Arkadaş Yayıncılık

SERTOĞLU Midhat (1992). **Sofyalı Ali Çavuş Kanunnamesi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay.

SUPERENSKAYA A.V. (1985). **Çto Takoe Toponimika (Toponomika nedir?)**, Moskva.

SVANİDZE M. (1999). **Osmanlı Tarihi**, c. 1. Tiflis: Chronografi Yayınevi.

ŞEMSEDDİN SAMİ (2011), **Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle)**, Haz. GÜNDOĞDU Raşit, ADIGÜZEL Niyazi, ÖNAL Faruk, İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık

TURAN Şerafettin (1963). “XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İdari Taksimatı”/1631-32 tarihli bir İdari Taksimat Defteri”, Atatürk Üniversitesi 1961 Yıllığı, s. 222-223.

TÜRK DİL KURUMU [TDK], **Türkçe Sözlük**, I-II (1998), 9. Baskı, Haz. İsmail Parlatır, Nevzat Gözaydın, Hamza Zülfikar, Ankara: TDK Yayınları.

YATSENKO Nikolay Emelyanoviç; E. **Tolkoviý slovar obşestvovedçeskikh terminov**, Sankt-Peterburg, İzdatelstvo “Lan”, 1999.

YEGIN Abdullah, BADILLI Abdülkadir, HEKİMOĞLU İsmail, Çalım İlham (2006), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat**, İstanbul, Ssebat Basım Yayım Ddağıtım Hiz. LTD. ŞTİ

YILMAZ Fehmi (2010), **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, İstanbul, Gökkuşe

ZELİNSKİY Stepan Pavloviç (1889). “**Obyasnitelny Slovar Tatarskikh, Gruzinskikh i Armyanskikh Slov**”. Tiflis: Rotinians, M.D. Matbaası.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

ERGENÇ Özer (1984), “Osmanlı Şehrindeki «Mahalle» nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, **The Journal Of Ottoman Studies** IV, s. 69, Editörler, Halil İnalıcık-Nejat Göyünç, Heath W. Lowry, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası, http://www.isam.org.tr/documents/dosyalar/pdf/er/osmanli_arastirmalari_derGISi/osmanli%20C4%B1_sy4/1984_4_ERGENCO.pdf (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2015).

YALINKILIÇ Mustafa Kemal (2009), T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Ardahan İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, **ARDAHAN POSOF Yaban Hayatı Geliştirme Sahası GELİŞME VE YÖNETİM PLANI**, Hazırlayanlar: Burak TATAR (Çevre ve Orman Uzman Yrd. (Biyolog)) Cihangir ALTUN (Orman Mühendisi), Erdal ÖZÜDOĞRU (Orman Mühendisi), Ali Vatan SEZER (Ardahan DKMP Mühendisi) , Yıldırım Lise (Doğa Derneği), Can YENİYURT (Doğa Derneği), Ferdi AKARSU (Doğa Derneği), ss. 1-49, [http://bolge13.ormansu.gov.tr/13bolge/Files/duyurular/ Kars_posof_yhgs_plan.pdf](http://bolge13.ormansu.gov.tr/13bolge/Files/duyurular/Kars_posof_yhgs_plan.pdf), Erişim Tarihi: 16 Nisan 2016

EK

DEFTER-İ MUFASSAL VİLÂYET-İ GÜRCİSTAN

("Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistan", Türkçe metni tercüme, tetkik ve tahşiye eden S. Cikia, Birinci Kitap, Metin, Gürcistan S. S. Cumhuriyeti Ulum Akademisi Neşriyat Evi, Tiflis, 1947, ss. 17-18, 320-336)

20. NAHİYE-İ KUZAY DER LİVÂ-İ POSHOV

NAHİYE-İ KUZAY DER LİVÂ-İ POSHOV (Cikia, 1947: 17-18)

Sıra No	Karye	Hasıl	Sıra No	Karye	Hasıl
1	Karye-i Çağışman	6.000	17	Karye-i Arila Ulya ve Sufla	20.000
2	Karye-i Zeda-i Cak	2.000	18	Karye-i Heva	4.000
3	Karye-i Doma	11.500	19	Karye-i Goracvar	500
4	Karye-i Cumatel	6.000	20	Karye-i Sahniki	2.000
5	Karye-i Ohtola	8.000	21	Karye-i Gelaten	4.100
6	Karye-i Samhula	25.000	22	Karye-i Guman	2.000
7	Karye-i Al	15.000	23	Çiftlik miş? der karye-i Odria-i Sufla ve Ulya	500
8	Karye-i Hunamisi	14.500	24	Çiftlik ve bağı ve bahçe-i Veli der karye-i .. (adı geçen köy)	1.000
9	Karye-i Rabat-i Cak	2.000	25	Karye-i Skaltbila	16.000
10	Karye-i Sakire	10.000	26	Karye-i Rabat-i Odria	20.000

11	Karye-i Arkissihe	12.000	27	Karye-i Çvanet	11.000
12	Karye-i Husman	3.000	28	Karye-i Odria-i Sufla	14.000
13	Karye-i Kudra-i Ulya ve Sufla	1.300	29	Karye-i Osike	9.000
14	Karye-i Çaral-i Ulya	8.000	30	Karye-i Zuğula	3.500
15	Karye-i Rabat-i Çaral	10.000	31	Karye-i Sinuban	2.000
16	Karye-i Zuzğab	30.000	32	Karye-i Kunğal	4.000

20. NAHIYE-İ KUZAY DER LİVÂ-İ POSHOV (Cikia, 1947: 320-336)

1. Karye-i Çağışman Ma'a Mezraa-i Esrakula Tâbi'-i Mezbûr (Cikia, 1947: 320)

Leşkere veled-i Giorgi	Kristeşa veled-i Mate	Aleksa veled-i Piralala	Elia berader-i o
Basile veled-i Yordana	Gülşedep veled-i Simona	Erer veled-e Yevane	İvdariye veled-i Sabiya
Omana veled-i Loma	Davita veled-i Siyavuş	Elia veled-i Grigol	Gogiça veled-i Sema
Papuna berader-i o	Orosma veled-i Davit	Sela veled-i Zakira	
Hahuta veled-i Dadarke	Redarma berader-i o	Yamana torunu	
Gogiça berader-i o	Zuraba veled-i Anania	Gogiça veled-i Çorğola ⁶	

Hasıl: 6.000

[Vergi Kalemler]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemler]	Kıymet
İспенç, 21 nefer		525	Resm-i bostân	150
Hınta	250	2500	Âdet-i ağnam	250
Şa'ir	150	1200	Resm-i tapû ve deştâni	200
Çavdar	25	200	Resm-i murahasiye	42
Erzen	25	200	Resm-i yaylak	58
Resm-i yonca ve giyâh		175	Bad-i havâ ve resm-i arûs	270
Resm-i kevvâre		100	Âsiyâb 1 bâb 6 eşhur	30
Resm-i hıncır		100		

Çayır-i Sansariye der tasarruf-i ahali-i karye-i mezbur

2. Karye-i Zeda Cak Ma'a Mezraa-i Renimsa Tâbi'-i M [Mezbûr] (Cikia, 1947: 320)

Grigola veled-i Tarala	Manvela berader-i o	Revaza veled-i o	Basil berader-i o
Zakira veled-i Şalva	Zaraspa veled-i Şalva	Badura torunu	
Gogiça veled-i Maman	Masura veled-i Geluna	Leşkere veled-i o	
Mamle veled-i Karbel	Manvel nam	Kevsare veled-i Çita	

⁶ Kvarkvare

Hasıl: 2.000

[Vergi Kalemler]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İspenç, 13 nefer		325	Resm-i hınzır	40
Hinta	50	500	Resm-i bostan	60
Şa'ir	50	400	Âdet-i ağnam	100
Çavdar	5	40	Resm-i tapu ve deştâni	80
Erzen	3	24	Resm-i murahasiye	26
Resm-i yonca ve giyâh		111	Resm-i yaylak	44
Resm-i kevvâre		50	Bad-i havâ ve resm-i arûs	250

3. Karye-i Duma Ma'a Mezraa-i Hol.. Tâbi'-i M [Mezbûr] (Cikia, 1947: 321)

Dosila veled-i Kvirika	Berzena nam	Shirtla nam	Yordana berader-i o
Elia veled-i o	Marzende torunu	Varazgüle torunu	

Hasıl: 11.500

[Vergi Kalemler]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İspenç, 7 nefer		175	Resm-i bostân	250
Hinta	500	5000	Resm-i tapu ve deştâni	350
Şa'ir	500	4000	Resm-i murahasiye	14
Çavdar	25	200	Resm-i yaylak	200
Zeğrek	10	80	Resm-i yatak	76
Resm-i yonca ve giyâh		145	Bad-i havâ ve resm-i arûs	550
Resm-i kevvâre		150	Asiyab 1 bab senetün kâmile	60
Resm-i hınzır		250		

4. Karye-i Humatel Ma'a Mezraa-i Sarmula Tâbi'-i M [Mezbûr] (Cikia, 1947: 321)

Gogiça veled-i Muğrura	Okropir veled-i Kesah	Tevdor torunu
Sabia berader-i o	Yason veled-i Kuba	Gabriela berader-i o
Zakira veled-i o	Ahalbed berader-i o	Zaza veled-i Giorgi

Hasıl: 6.000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymeti	[Vergi Kalemleri]	Kıymeti
İspenç	9 nefer	225	Resm-i hınzır	60
Hinta	250	2500	Resm-i bostân	40
Şa'ir	300	2400	Resm-i tapu ve deştâni	70
Çavdar	10	80	Resm-i murahasiye	18

Zeğrek	5	40	Resm-i yaylak	80
Resm-i yonca ve giyâh		155	Resm-i yatak	62
Resm-i kevvâre		50	Bad-i havâ ve resm-i arûs	220

Çayır-i Huvarshale der tasarruf-i ahali-i karye m [mezbur]

5. Karye-i Ohtol Tabi'-i M [Mezbûr] (Cikia, 1947: 322)

Romanoz veled-i Zazia	Markar veled-i Maman	Varzel veled-i Gulaba	Lasure torunu
Rubena berader-i o	Mahira veled-i Ziyade	Înuka veled-i Giorgi	Zakira veled-i Cömert
Mahira veled-i Mazan	Masura veled-i Şakir	Şakira veled-i Yosye	Masasa veled-i Rosap
Yevane veled-i Zir	Basila veled-i Şakira	Varzel veled-i Gubel	Mahira veled-i Varzel
Hosik veled-i Kadime	Mahira veled-i Musa	Sozia veled-i Grigol	
Rosteva(n) berader-i o	Revaza veled-i Yevane	Îlala torunu	

Zemin-i Kanzel Aznaur ma'a çayır ve âsiyâb hala der tasarruf-i Yunus serasker ber mücib-i hüccet-i şer'iyye öşrûn ve resmin verir.

Hasıl: 8.000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İспенç, 22 nefer		550	Resm-i bostân	90
Hınta	300	3000	Âdet-i ağnam	230
Şa'ir	400	3200	Resm-i tapû ve deştâni	150
Çavdar	10	80	Resm-i murahasiye	44
Zeğrek	5	40	Resm-i yaylak	56
Resm-i yonca ve giyâh		130	Âsiyâb 1 bab 6 eşhar	30
Resm-i kevvâre		100	Bad-i havâ ve resm-i arûs	220
Resm-i hıncır		80		

Çayır-i Harsazaul, Mahlefema ve Kerdar [der] tasarruf-i ahali-i karye-i m [mezbur]. Yaylak-i Sakenela der tasarruf-i ahali-i karye-i m [mezbur].

6. Karye-i Samhula Ma'a Mezraa-I Büyük Kemer ve Küçük Kemer Tabi-i m [mezbur] (Cikia, 1947: 322-323)

Gogiça veled-i Mamisa	Cero berader-i o	Heheres veled-i Tsamala	Badde veled-i Vikria
Meraba berader-i o	Murad veled-i Uzan	Badura veled-i Devala	
Turala veled-i Grigol	Masasa veled-i Çitia	Zesila veled-i Gulu	
Kadime veled-i Basila	Davit veled-i Mazman	Şoşa veled-i Hasmar	

Zemin-i İlia ve Sam hala der tasarruf-i Şaban veled-i mezbur öşrûn ve resmin verir. '

Hasıl: 25.000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İспенç, 13 nefer		325	Resm-i bostân	350

Hınta	1500	15000	Resm-i tapû ve deştâni	450
Şa'ir	925	7400	Resm-i murahasiye	26
Çavdar	15	120	Resm-i yaylak	94
Zeğrek	5	40	Bad-i havâ ve resm-i arûs	350
Resm-i yonca ve giyâh		365	Âsiyâb 1 bab 6 eşhur	30
Resm-i kevvâre		250	Asiyab 1 harâb	
Resm-i hıncır		200		

Yaylak-i Mahalle-i Huma ve Kerda kadimden karye-i Samhula'nın biçeneği olmağın deftere kaydolundu.

7. Karye-i Al Ma'a Mezraa-i M... Tabi-i M [Mezbur] (Cikia, 1947: 323-324)

Yevane veled-i Beşira	Romanoz veled-i Keymaroz	Masasa veled-i Kerapin	Kemarid veled-i o
Elia berader-i o	Levane berader-i o	Yevane veled-i kör Melik	Badde veled-i Guraspa
Mashona veled-i Beşira	Badure berader-i o	Andurman torunu	Gogiça veled-i Andersel
Yordane berader-i o	Kakala veled-i Varsime	Simon veled-i Kerapin	Uzuna [?] berader-i Bican
Demuse veled-i Meherbil	Bayındur veled-i Okropir	Varzel veled-i Ya	Zamuka berader-i Yasine
Badde veled-i o	Leşkere berader-i o	Manvel veled-i Ruben	
Karbela veled-i Azaria	Zandara veled-i Lala	Bican veled-i Elisa	
Varzela veled-i o	Horsile torunu	Parsiya veled-i Gaguça	

Zemin-i Giorgi hala der tasarruf-i za'îm Alhas resmin ve behresin verür.

Hasıl: 15.000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İспенç, 29 nefer		725	Resm-i bostân	160
Hınta	650	6.500	Adet-i ağnam	250
Şa'ir	750	6.000	Resm-i tapû ve deştâni	250
Çavdar	10	80	Resm-i murahasiye	30 ⁷
Erzen	5	40	Resm-i yaylak	60
Resm-i yonca ve giyâh		255	Bad-i hava ve resm-i arûs	250
Resm-i kevvâre		150	Âsiyâb 2 bâb 6 eşhur	60
Resm-i hıncır		190		

⁷ Murahasiye vergisi 29 kişi karşılığında 30 akçe gözükmektedir.

8. Karye-i Hunamis Ma'a Mezraa-i Velami Tabi-i M [Mezbur] (Cikia, 1947: 324)

Gabriel veled-i Ramide	Papuna veled-i Zedal	Gogina veled-i Varzel	Gözelbeg torunu
Zedal berader-i o	Grigol veled-i Mamagül	Saba berader-i o	Masure berader-i o
Ağgomel veled-i Gabriel	Yasona torunu	Gaguna torunu	

Zemin ma'a çayırı Amderasel hala der tasarruf-i Gogiça veled-i o resmin ve behresin verür.

Hasıl: 14.500

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İспенç, 11 nefer		275	Resm-i bostân	180
Hınta	650	6.500	Resm-i murahasiye	22
Şair	700	5.600	Resm-i tapû ve deştbanı	198
Çavdar	25	200	Resm-i yaylak	150
Erzen	10	80	Âdet-i ağnam	290
Resm-i yonca ve giyâh		225	Âsiyâb 2 bab 6 eşhur	60
Resm-i kevvâre		120	Bad-i havâ ve resm-i arûs	400
Resm-i hınzır		200		

Çayır-i Saromade der tasarruf-i ahali-i karye-i m [mezbur].

9. Karye-i Rabat-i Çağ Ma'a Mezraa-i Bazmana Tabi-i m [mezbur] (Cikia, 1947: 324-325)

Meraba torunu	Badde veled-i Yusib	Sultana veled-i Kordeme
Badde veled-i o	Yesa veled-i Yagula	Mehrebil veled-i Natena
Gabriel berader-i o	Gogina berader-i o	Badde veled-i o

Zemin-i Gorzamala [?] ma'a çayırha hala der tasarruf-i Mustafa veled-i Ahmed ber mucib-i hüccet-i şer'iyye onda bir öşrün verür.

Hasıl: 14.500

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İспенç, 9 nefer		225	Resm-i bostân	40
Hınta	100	1.000	Resm-i murahasiye	18
Şa'ir	40	320	Resm-i tapû ve deştbanı	52
Çavdar	5	40	Resm-i yaylak	30
Erzen	2	16	Âsiyâb 1 bâb 1 senetün kâmile	60
Resm-i yonca ve giyâh		39	Adet-i ağnam	60
Resm-i kevvâre		20	Bad-i havâ ve resm-i arûs	50
Resm-i hınzır		30		

Çayır-i Büyük Mamasa der tasarruf-i ahali-i karye-i mezbur.

10. Karye-i Sakire Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 325)

Sumara veled-i Mahniya	Herd berader-i o	Bayındur veled-i Vepha	Leşkere veled-i Mahniya
Çedume veled-i Matata	Ciloson veled-i İlarion	Enuka veled-i Ruben	
Gogina veled-i Lala	Abutara [?] veled-i Ciloson	Gogiça veled-i o	

Zemin-i Zenzeur ve İlyarionur ve Vamhaur ma'a çayırha ve haneha ve zemin-i harman ve âsiyâb hala der tasarruf-i Yakub veled-i Yusuf El-za'îm ber mucib-i hüccet-i şer'iyye onda bir öşürün verür.

Hasıl: 10.000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İспенç, 10 nefer		250	Resm-i tapû ve deştâni	200
Hinta	400	4.000	Resm-i hınzır	150
Şa'ir	500	4.000	Resm-i murahasiye	20
Erzen	25	200	Resm-i yaylak	100
Resm-i yonca ve giyâh		250	Âdet-i ağnam	350
Resm-i bostân		100	Âsiyâb 1 bâb 6 eşhür	30
Resm-i kevvâre		100	Bad-i havâ ve resm-i arûs	250

11. Karye-i Arkissihe [?] Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 325-326)

Zedgina veled-i Giorgi	Mehrebil berader- o	Badde veled-i Mapiza	Gogiça veled-i Enuka
Zedala veled-i Bayındur	Enuka berader-i o	Zakira veled-i Amamami	Yevane torunu
Enuka berader-i o	Ayme torunu	Yesa berader-i o	Badde veled-i o
Gaguça veled-i Yosya	Rusike veled-i Rostevan	Gogiça torunu	

Hasıl: 12.000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İспенç, 15 nefer		375	Resm-i hınzır	20
Hinta	500	5.000	Resm-i yaylak	50
Şa'ir	700	5.600	Resm-i murahasiye	30
Erzen	10	80	Resm-i yatak	20
Resm-i yonca ve giyâh		100	Âdet-i ağnam	220
Resm-i bostân		125	Âsiyâb 1 bâb 6 eşhur	30
Resm-i kevvâre		90	Bad-i havâ ve resm-i arûs	200
Resm-i tapû ve deştâni		60		

12. Karye-i Husman Ma'a Mezraa-i Ama?ade Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 326)

Kvirika veled-i Romanoz	Saba keşiş bereder-i o	Gogine veled-i Yordane	Emreha veled-i Ulum?a
Elyazar berader-i	Yusip berader-i o	Harmela berader-i o	Gogiça veled-i Mikula

Yesa torunu	Harmela veled-i Gabriyel	Bayındur veled-i Yesa	Yevane veled-i Camaspa
Yusip veled-i Ğurame	Mehre berader-i o	Saba berader-i o	

Hasıl: 3.000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İpsen 15 nefer		375	Resm-i hınzır	50
Hinta	100	1.000	Resm-i yaylak	80
Şair	50	400	Âdet-i ağnam	220
Erzen	25	200	Âsiyâb 2 bâb 6 eşhûr	60
Resm-i yonca ve giyâh		125	Resm-i murahasiye	30
Resm-i bostân		80	Bad-i havâ ve resm-i arûs	310
Resm-i kevvâre		70		

Çayır-î Şaşarmada ve Zedokeni ma'a Penduđi der tasarruf-i ahali-i karye m [mezbur]

13. Karye-i Kudura-i Ülya ve Süfla Ma'a Mahalle-i Zeda Kudura ve Şedapala Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 327)

Narima [?] veled-i Uruşa	Yevane veled-i o	Mihran veled-i Kismetula [?], nam-ı diğer Titia [?]
Murarmel veled-i o	Gogiça veled-i Yevane	Melikset veled-i Kakura
Salukazan veled-i Rumre	Manvel berader-i o	Corason veled-i o

Hasıl: 1.300

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İspenç, 9 nefer		225	Resm-i murahasiye	36
Hinta	20	200	Resm-i tapû ve deştânî	49
Şair	50	400	Resm-i hınzır	30
Erzen	5	40	Resm-i yaylak	33
Resm-i yonca ve giyâh		35	Âdet-i ağnam	69
Resm-i bostân		49	Bad-i havâ ve resm-i arûs	89
Resm-i kevvâre		45		

14. Karye-i Çaral-i Ülya Ma'a Mezraa-i Erka[?]al ve Kadirma[?]e Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 327-328)

Sozia veled-i Kvirika	Revaza veled-i Şokaze [?]	Hareba torunu	Asita onun berader-i o
Mehrebil veled-i Geneba	Daniela veled-i Merha	Varazgûl veled-i Mehrebil	Baduça torunu
Madada veled-i o	Mehrebil veled-i Sultana	Aprasyon torunu	Badure berader-i u
Ağgomel berader-i o	Gogiça veled-i Arakela	Elia veled-i Mamisaze	
Ruben veled-i Mehira	Babuna berader-i o	Basila veled-i o	
Popiya torunu	Mehrebil veled-i Bobia	İsaka veled-i Arakela	

Hasıl: 8.000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
-------------------	------	--------	-------------------	--------

İспенç, 21 nefer		525	Resm-i hınzır	92
Hinta	300	3.000	Resm-i tapû ve deştâni	220
Şa'ir	400	3.200	Resm-i yaylak	60
Erzen	10	80	Âdet-i ağnam	240
Resm-i yonca ve giyâh		145	Âsiyâb 1 bâb 6 eşhûr	30
Resm-i bostân		50	Bezirhane 1 bâb	60
Resm-i kevvâre		60	Bad-i havâ ve resm-i arûs	20
Resm-i murahasiye		38		

Çayır-i Sabuzameri ve Aphu.z [?]karo der tasarruf-i ahali-i karye-i m [mezbur]

15. Karye-i Rabat-i Çaral Ma'a Mahalle-i Suhretuban Tabi-i m [mezbur] (Cikia, 1947: 328)

Zaraspa veled-i Meraba	Amros berader-i o	Tevdor berader-i o	Mehrebil berader-i o
------------------------	-------------------	--------------------	----------------------

Hasıl: 10.000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İспенç, 4 nefer		100	Resm-i murahasiye	8
Hinta	400	4.000	Resm-i yaylak	192
Şa'ir	450	3.600	Resm-i hınzır	220
Erzen	25	200	Resm-i tapû ve deştâni	300
Resm-i yonca ve giyâh		250	Âdet-i ağnam	300
Resm-i bostân		250	Âsiyâb 1 bâb	30
Resm-i kevvâre		180	Bad-i havâ ve resm-i arûs	370

16. Karye-i Zuzğap [Suskap] Tabi-i m [mezbur] (Cikia, 1947: 328-329)

Mehrebil veled-i Gerot	Mahira berader-i o	Pirala veled-i Basila	Varzel veled-i Suran
Şakire veled-i o	Babuna veled-i Zazia	Varzel veled-i Lulu	Abiyatar veled-i Rum
Koyyar torunu	Resare veled-i Markule	Osep veled-i Amros	Zakira veled-i Zurab
Eruser veled-i o	Zatela berader-i o	Gagan veled-i İnan	Giune torunu
Atabek [?] veled-i Godor	Revaza veled-i Poshver	Elisa berader-i o	Osiya torunu
Asvatur berader-i o	Orbela veled-i Sulia	Mehrebil veled-i Goga	Pirala veled-i Liparit
Zatela veled-i Sulia	Varzel veled-i Poshver	Markela veled-i Mehrebil	Gogola torunu
Sultan veled-i Mamisa	Revaza veled-i o	Yusip veled-i Şakira	Datuna veled-i Zatela
Romanoz veled-i Zatela	Gogina veled-i Emuru	Mamul veled-i Puluk	Şavela veled-i Kordor
Sultana veled-i Zatela	Pirume veled-i o	Mehrebil veled-i Davit	Değirmenci [?] veled-i Saka[?]
Gogiça veled-i Babela	Goga veled-i o	Mirza veled-i Saka [?]	
Zakira berader-i o	Mamuk veled-i Gabriel	Mehrebil veled-i Demirci	

Zemin-i ma'a çayır-i Dolmaz ve Koyar ve Memrali [?] ve Kakos nam aznuran hala der tasarruf-i [Yunus] ber mucib-i hüccet-i şer'iyeye öşrûn verür.

Hasıl: 30.000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İспенç, 46 nefer		1.150	Resm-i Murahasiye	92
Hinta	1500	15.000	Resm-i hınzır	358
Şa'ir	1.250	10.000	Resm-i yaylak	250
Erzen	125	1.000	Resm-i tapû ve deştâni	440
Resm-i yonca ve giyâh		355	Âsiyâb 2 bâb 6 eşhûr	60
Resm-i bostân		390	Bad-i havâ ve resm-i arûs	595
Resm-i kevvâre		310		

17. Karye-i Arila-i Ülya ve Süfla Ma'a Mahalle-i Şauban ve Mezraa-i Beralis ve Sehra[?]er Tabi-i m [mezbur] (Cikia, 1947: 329-330)

Revaz veled-i Kaka	Grigol torunu	Badure veled-i Badriye	Elia veled-i Kerara
Bayındur veled-i Gogina	Elyazar berader-i o	Revaza veled-i Purut	Enuka veled-i Giorgi
Elyazar berader-i o	Babuna veled-i o	Romanoz veled-i Nata	Revaza berader-i o
Masasa veled-i Tuharel[?]	Popha veled-i Lomizgûl	Varazgûl veled-i Masame	Yusip Keşiş veled-i İlyasa
Elyazar veled-i Kuhuh	Babuna veled-i Mevluddin	Gogiçe nam-i diğêr Gogina berader [o]	Varzel torunu
Badde berader-i o	Revaz berader-i o	Elia damad-i Andryan	Mehrebil veled-i Nuğrure
Zaraspa veled-i Örmuza	Zubel veled-i Remre	Amros veled-i Purut	Davita veled-i İndo
Bedire Keşiş	Masasa veled-i Nata	Memdade veled-i Simon	Yordane veled-i İndoa
Elia veled-i Anderyan	Varzel berader-i o	Hahuta veled-i Mamzaş	
Bahuta berader-i o	Gogina veled-i Osmere	Gogiça berader-i o	

Hasıl: 20.000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İспенç, 38 nefer		950	Resm-i Murahasiye	76
Hinta	900	9.000	Resm-i hınzır	294
Şair	900	7.200	Resm-i tapû ve deştâni	330
Erzen	50	400	Resm-i yaylak	150
Resm-i yonca ve giyâh		350	Âdet-i ağnam	360
Resm-i bostân		250	Âsiyâb 3 bab 6 eşhûr	90
Resm-i kevvâre		150	Bad-i hava ve resm-i arûs	300

18. Karye-i Heva Tabi-i m [mezbur] (Cikia, 1947: 330)

Leşkere torunu	Gaguna veled-i o	Rosap veled-i Simon	Grigol veled-i Şakire
----------------	------------------	---------------------	-----------------------

Hasıl: 4.000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İспенç, 4 nefer		100	Resm-i kevvâre	20

Hınta	150	1.500	Resm-i Murahasiye	8
Şa'ir	250	2.000	Resm-i hınzır	22
Resm-i yonca ve giyâh		50	Resm-i yaylak	35
Resm-i bostân		50	Âdet-i ağnam	85
Resm-i tapû ve deştâni		80	Bad-i havâ ve resm-i arûs	50

19. Karye-i Goracuvâr Hal-i a'an er-raiya Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 330)

Hasıl A'an elğale-i ve ğeyr-i: 500.

20. Karye-i Sahmiki [?] Nezd-e Karye-i Hunamis Hal-i a'an er-raiya Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 330)

Hasıl Aaan elğale-i ve ğeyr-i: 2000.

21. Karye-i Gelaten Hal-i A'an Er-raiya Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 330)

Hasıl a'an elğale-i ve ğeyr-i: 4.100.

22. Karye-i Guman Hal-i A'an Er-raiya Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 331)

Hasıl a'an elğale-i ve ğeyr-i: 2.000.

23. Karye-i Çiftlik-i Miş [?]Der Karye-i Odriya-i Süfla ve Ülya Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 331)

Hasıl: 2.000.

24. Çiftlik ve Bağ ve Bağçe-i Veli Der Tasarruf-i Karye-i Odria Ülya ve Süfla Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 331)

Hasıl: 1.000.

25. Karye-i Skaltbila Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 331)

Aleksan veled-i Kevasile	Mehrebil veled-i o	Aluaza veled-i İbraam
Mirza veled-i Asalarri	Meraba veled-i Natena	Varzel berader-i o
Elia Demirci	Badde veled-i o	Sabiye berader-i Aleksan

Bağ ve bağçe ma'a zeminha ve çayırha ve âsiyâbha ve haneha zemin-i Astabelaur [?] demekle maaruf hala der tasarruf-i Yusuf ağa ve beraderi Mustafa çavuş ber mucib-i hüccet-i şer'iyye bağ ve bağçe ber veche maktu fi sene 20 tarlaları ve çayırları onda bir öşrün verür.

Hasıl: 16.000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İспенç, 9 nefer		225	Resm-i kevvâre	100
Hınta	700	7.000	Resm-i hınzır	100
Şair	800	6.400	Resm-i yaylak	80
Erzen	50	400	Resm-i Murahasiye	18
Resm-i meyve		75	Âdet-i ağnam	222

Şıra, men	50	400	Resm-i tapû ve deştânî	200
Resm-i yonca ve giyâh		300	Âsiyâb 2 bâb 6 eşhûr	60
Resm-i bostân		100	Bad-i havâ ve resm-i arûs	300

Çayır-ı Saserveli, nam-ı diğêr Karkemaveli der tasarruf-i ahali-i karye-i m [mezbur]

26. Karye-i Rabat- i Odrîya Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 331-332)

Varzel veled-i Gogina	Revaza berader-i o	Romanoz Keşîş	Zakira veled-i Nikoloz
Kedure veled-i o	Basila veled-i Seramela	İbram berader-i o	Basila berader-i o
Elia berader-i o	Eliyoza berader-i o	Elia veled-i Ramide	Mama veled-i Mamisa

Hasıl: 20. 000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İспенç, 12 nefer		300	Resm-i bostân	250
Hınta	900	9.000	Resm-i kevvâre	200
Şair	1000	8.000	Resm-i tapû ve deştânî	300
Erzen	50	400	Resm-i murahasiye	24
Şıra, men	50	400	Resm-i hınzır	100
Resm-i meyve		300	Resm-i yaylak	76
Resm-i yonca ve giyâh		350	Bad-i havâ ve resm-i arûs	300

27. Karye-i Çvanet Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 332)

Popha veled-i Salman	Varazgüle berader-i o	Hizana veled-i Pırala	Gogiça berader-i o
Mamuka berader-i o	Meraşel veled-i Sabia	Masure veled-i Kubat	
Kirile veled-i Elia	Yevane torunu	Revaza veled-i Şalva	

Hasıl: 11. 000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İспенç, 11 ⁸ nefer		275	Resm-i bostân	80
Hınta	450	4.500	Resm-i kevvâre	90
Şair	600	4.800	Resm-i tapû ve deştânî	230
Erzen	25	200	Resm-i murahasiye	22
Şıra, men	25	200	Resm-i yaylak	28
Resm-i meyve		25	Âdet-i ağnam	200
Resm-i yonca ve giyâh		200	Bad-i havâ ve resm-i arûs	150

Çayır-ı Saserveli, nam-ı diğêr Karkemaveli der tasarruf-i ahali-i karye m [mezbur]⁹.

⁸ Bir neferin ismi kayıtlarda yok

⁹ Bu aynı zamanda Skaltbîla köy halkının da tasarrufundadır.

28. Karye-i Odria-i Sufla Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 332-333)

Mamisa veled-i Pilason	İvane veled-i Tandil	Sagina veled-i Şaham	Yordane veled-i Şakire
Basile veled-i Elyazar	Ruben veled-i Sabagül	Revaza veled-i Coban [?]	Bedire berader-i o
Elia Keşiş	Revaza veled-i Besela	Mehtevaz torunu	Gogiça veled-i Basila
Grigol veled-i Lala	Gogina veled-i Şaşıta	Mehrebil veled-i Baba	Gülsedep veled-i Tsamala
Yusip berader-i o	Salukazana veled-i Muğula	Mamisa veled-i Mama	
Salia berader-i o	Amirkuzan berader-i o	Lomizgüle nam	

Hasıl: 14. 000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İspenç, 22 nefer		550	Resm-i kevvâre	100
Hinta	650	6.500	Resm-i murahasiye	44
Şa'ir	600	4.800	Resm-i tapû ve deştâni	336
Erzen	25	200	Resm-i hınzır	120
Şıra, men	50	400	Resm-i yaylak	100
Resm-i meyve		150	Âdet-i ağnam	200
Resm-i yonca ve giyâh		200	Bad-i havâ ve resm-i arûs	200
Resm-i bostân		100		

Çayır-ı Saserveli, nam-ı diğerkarkemaveli der tasarruf-i ahali-i m [mezbur]¹⁰.**29. Karye-i Oske Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 333)**

Gogiça veled-i Kober	Gogiça veled-i Muha
----------------------	---------------------

Hasıl a'an ispenç ve ğele ve ğeyri: 9.000.

30. Karye-i Juğula Nezd-e Karye-i Skaltbila hal-i a'an er-raiya Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 333)

Hasıl a'an elğele ve ğeyri: 3.500.

31. Karye-i Sinuban Nezd-e Karye-i Ocorcal Tabi-i Kuzay Cikia, 1947: 333-334)

Şakire veled-i Mazana	Grigol veled-i o	İvane torunu
Gogiça berader-i o	Hahuta veled-i Şakire	Gogiça veled-i Mehrebil
Nanua torunu	Anania veled-i Hedel	Grigol veled-i Meraba

Hasıl: 2. 000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İspenç, 9 nefer		225	Resm-i hınzır	60
Hinta	50	500	Resm-i murahasiye	80
Şa'ir	50	400	Resm-i yaylak	42
Erzen	5	40	Resm-i tapû ve deştâni	120

¹⁰ Bu aynı zamanda Skaltbila ve Çvanet köyleri halkının da tasarrufundadır.

Resm-i yonca ve giyâh		180	Âdet-i ağnam	170
Resm-i bostân		50	Bad-i havâ ve resm-i arûs	165
Resm-i kevvâre		40		

32. Karye-i Kunğal Tabi-i Kuzay (Cikia, 1947: 334)

Ağdgomel veled-i Cana [?]	Elia berader-i o	Gogina veled-i Keropina	Gogiça torunu
---------------------------	------------------	-------------------------	---------------

Hasıl: 4. 000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet	[Vergi Kalemleri]	Kıymet
İспенç, 4 nefer		100	Resm-i hınzır	250
Hınta	100	1000	Resm-i murahasiye	8
Şa'ir	100	800	Resm-i tapû ve deştâni	242
Erzen	50	400	Resm-i yaylak	100
Resm-i yonca ve giyâh		190	Âdet-i ağnam	230
Resm-i bostân		210	Bad-i havâ ve resm-i arûs	270
Resm-i kevvâre		200		